

TABÁK ANDRÁS

A Sándor bácsi faliórája

ELBESZÉLÉSEK

BUDAPEST

Z-füzetek\23

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© Tabák András, 1991

Letölthető:

Báranyhimlő, nyár, csillagok

Emlékére nagyanyámnak, Bágyi Balácsi Rebekkának, aki száz éve született a székelyföldi Etéden.

Amint beköszöntött a július, szokás szerint eljött a nyaralásom ideje. Anyu előkereste a kamrából a kisbőröndöt, letörölte róla a port és belepakolta a holmimat. Másnap aztán indultunk nagyanyához. A nyár második felét, egészen szeptemberig, rendesen nála töltöttem, kint a város legperemén, a repkénnyel befuttatott, tornácos, ódon, nagy házban, amelynek ablakai a körvasútra néztek. Háborús nyár volt már az, de a háború akkor még valami távoli és érzékelhetetlen dolognak tetszett – mindössze annyit tudtam róla, hogy egy nap apu katonaruhába bújt, a ruhája ujjára pedig fehér karszalagot húzott (mely anyu szerint a legvitézebb katonának járt ki), azzal elutazott valahová messze, ahol harcol az ellenséggel, és ritkábban ír, mint szeretném. És hát annak sem a háború volt az oka, hogy a várva várt nyaralásnak egyelőre befellegzett. Jószerint meg sem melegendtem nagyanyánál, máris megbetegedtem. Semmihez sem éreztem kedvet, még a játék sem esett jól, csak gubbasztottam az udvaron, a diófa árnyékában és nagyanyának ez rögtön szemet szúrt. Hőmérőt dugott a hónom alá – s hát persze, lázam volt. A bőrömön pedig pici, piros kiütések jelentek meg.

– Himlő – állapította meg nagyanya, és azon hamarjában ágyba parancsolt.

Feküdtem az ágyban, a ropogósra keményített, hűvös lepedőn, a tarkakockás vánkoston, melyet nagyanya magasra dömöckölt, hogy bármikor felülhessek, ha kedvem támadna képeskönyvet lapozgatni, és naphosszat unatkoztam, szomorkodtam. Odakint gyönyörű szép idő volt, szebbet kívánni se lehetett volna, de mit sem ért az egész, hiszen még az ágyból se volt szabad kimásznom. Igaz, nem is igen tudtam volna. Egyszer, amikor titokban megkísértem, hogy elnézegessem az akváriumban az aranyhalat, alig tettem két-három lépést, egyszeriben szédülés és émelygés fogott el, és erre ijedten visszavánszorogtam.

Jobb híján hát az ablakból, ahol a betegágyam állt, a töltésen gyakorta elrobogó vonatokat figyeltem, és számolgatásukkal csaptam agyon az időt. No meg azzal, hogy megpróbáltam kitalálni, vajon hová is siethetnek olyan szapora pöfögéssel, csattogva és dübörögve, bodros füstöt okádva. Azt is csak onnan az ablakból figyelhettem, amint Jani unokabátyám és csapata kibontott zászlóval, pergő dobszó mellett masírozik a töltés mentén; bizonyosan a körvasúton túli rétekre indulták valami újabb, ádáz csatába, melyet a gyártelepi halálfejes kalózzokkal, a Csuli-féle bandával vívtak szinte nap nap után.

Csupán az vigasztalt, hogy Déness doktor bácsi (akit ágynak esésem hírére anyu azonnal magával hozott a Körútról) azt mondta, a betegségem nem veszélyes, és ötéves korukban gyakran báranyhimlősek a gyerekek.

Egyszóval báranyhimlőim volt, és mindenki biztosított róla, hogy ez igen jó betegség. Magam is így gondoltam. Először is ragályos, ami már önmagában véve

nagy büszkeség, s ami még nagyobb, a kapura ki kellett ragasztani a vörös papirost, amelyen az állt, hogy a betegségem miatt senki fia be nem léphet a kapun, aki idegen – de hát úgyse mert volna bejönni senki, mert volt ott egy másik kirás is: A KUTYA HARAP, és ha valaki mégis bemerészkedne, Borzas, a fekete puli rögvest nekirontana. Meg aztán bármilyen ragályos, tehát *igazi, komoly* betegség is a bárányhimlő, fájni szerencsére egy cseppet se fáj. Csak kicsit kellemetlen, hogy a bőröm telis-tele van apró pöttyökkel, és ezek a pöttyök rettenetesen viszketnek. De akárhogy viszketnek, vakargatni a világért se szabad őket, mert különben csúf és ragyás lesz a képem, és a doktor bácsi szerint sokkal, de sokkal később gyógyulnék meg. Így hát bárhogy viszketek is, nem vakaróztam, noha nagyapa állandóan emiatt izgult.

Egész nap izgult, idegeskedett, figyelt, és minden percben valami új tanáccsal lepte meg nagyanyát.

– Te, Róza – ráncolta gondterhelten a homlokát –, nem kéne lekötni ennek a gyermeknek a kezét?

– Jó, jó, majd mindjárt tőből levágom! – mérgelődött nagyanya, márcsak azért is, mert nem tűrte, még anyutól se, hogy bárki beleavatkozzon az ápolásba.

Egészen úgy viselkedett, mintha nem is anyu kisleánya volnék, hanem az övé, s mintha anyunak köze se volna hozzám. Mindenkit éberrel szemmel tartott, aki az ágyam közelébe merészkedett. És ha valami nem tetszett neki, rekedtes, mély hangján nyomban felmordult: – Eridj onnét! Ne zaklasd nekem az a gyereket!

Ilyenkor a hangja is, a tekintete is olyan fenyegető volt, hogy kivétel nélkül mindenki megijedt és eltakarodott.

Délután, amikor a doktor bácsi előírása szerint aludnom kellett volna, még a küszöböt se lehetett átlépni. Néha halottam a csukott ajtón át, amint anyu könyörög: most jön az irodából, egyenesen ideszaladt, csak egy percre hadd lessen be hozzám – de nagyanya hajthatatlan maradt. Hiábavaló volt minden kérésem, rimázkodás.

Sőt, egy alkalommal, amikor már anyu nagyon nyúzta, türelmét vesztve ráivallt: – Elhallgass, te! Ne edd a lelkem, mert a fenekedre vágok!

Ezt élvezettel hallgattam. Magam elé képzeltem anyu riadt arcát, és némi elégtétellel gondoltam: Most legalább megtudja, hogy milyen rossz, ha rákiabálnak az emberre!

Máskor nagyapa méltatlankodott kint a konyhában. – No de, Róza lelkem, hát tiszta zoknit kéne vennem, az meg odabenn van, a fiókban ...

– Ne menj kártyázni! Minek örökké kártyázni? – pörölt vele nagyanya. – Ha meg még, eridj csak koszos fuszekliban ...!

Az alvást persze hiába rendelte el a doktor bácsi, sosem aludtam délután. Valamelyes kis lázam volt, attól kellemes, zsbongó bágyadtságot éreztem (éppen olyat, mint nemrég, amikor vendégek voltak nálunk, én meg titokban hörpintettem, amit az egyik likőrös pohárban találtam), és a zsalugáter rései között beszűrődő napsugarat figyeltem. Végigballagott a szobán, megcirógatta a nagy, ovális ebédlőasztalt és a kalapdobozra emlékeztető rádiót, amely újabban már csak akkor szólalt meg, ha nagyapa rásújtott az öklével, felkúszott a szakadozott, szürke csíkos tapétán meg a falvédőül szolgáló, bolyhos szőttesen, ami a sezlön mögött volt, megkergette a buta pofájú, tárogó aranyhalat az akvárium vizében, és végül megállapodott a falon függő, beüvegezett olajnyomaton, amely azt a pillanatot ábrázolta, amikor Dugovics Titusz, társainak búcsút intvén, magával ragadja a török kopjást a vár fokáról a nyaktörő mélységbe.

A képet valamelyik karácsonyra a *Tolnai Világlapja* küldte ajándékba nagyapának,

és nagyapa roppant becsben tartotta. Gyakran odavont a kép alá, felmutatott rá és értésemre adta, hogy szeretné, ha jól emlékezetembe vésném, amit látok, s idővel magam is olyan vitéz levante lennék, mint Dugovics Titusz, és nem haboznék akár életemet adni a hazáért a pogány elleni viadalban. „Mert a vér, Andorás, nem válhat vízzé. Ezt erősen megjegyezd!” – eközben nemcsak intőn magasra emelt mutatóujjáról és lilás erezetű, fényes, tar koponyájáról, de jámbor, pufók ábrázatáról, sőt még kevélyen előreszegzett, turcsi orráról is valami komor méltóság áradt. Hétszilvafás székely nemességére rátartibb volt bárki másnál. Én azonban nem sok hajlandóságot éreztem a hősi cselekedetek iránt (bár ezt eszem ágában se volt megvallani nagyapának), és valahányszor elnéztem a nyomatot, azon törtem inkább a fejem, hogy vajon muszáj volt-e szegény Dugovics Titusznak okvetlenül levetnie magát arról a bástyáról, nem tudta volna-e valahogy másképp intézni a dolgot, valami mód úgy taszítani le onnan a lófarkos törököt, hogy neki magának ne essék bántódása.

Így teltek lassan, unalmasan a délutáni pihenők.

De anyu egyszer-egyszer mégiscsak túljárt nagyanya eszén.

Nagy titokban besurrant a virágoskertbe, azután – hipp-hopp! – beugrott hozzám az ablakon, mintha nem is anyu, hanem egy vásott, ürge kislány lett volna. Mind a ketten az ajkunkra szorítottuk az Ujjunkat, hogy csak csendesen, még pissenést se, és örömmel megölelgettük egymást.

– Jött aputól levél? – Mindig ez volt az első kérdésem.

Csák a fejét rázta: nem, a héten se jött újabb levél tőle.

De hát miért nem ír?, keseregtem magamban. Már nem szeret? Vagy nem tudja, hogy beteg vagyok? Talán elfelejtette, hogy van neki egy kislánya is?

Istenem, ha egyszer ő lopózna be a kertibe! Ha ő ugrana be váratlanul az ablakon!

Hanem anyu azért mindig felvidített.

Suttogva elbeszélgettünk, hangtalanul nagyokat neveltünk, végül pedig rám kacintott és sorban kirakosgatta az ajándékait. Mi minden elő nem került a retiküljéből! Dugódani, keljfeljancsi, ólómhuszár, mulatságos kis türelemjátékok, amelyekkel egymagamban is elszórakozhattam, no és persze cukorka meg csoki számolatlanul. Mindezt a párna alá rejtettük, hogy nagyanya észre ne vegye.

De egyik este rájött a turpisságra.

Ágyneműt cserélt, és a lepedőn fölfedezett egy jókora, barna foltot.

– Hát ez mi? – meredt rám fenyegetően. – Andruska! Druska! – és összenőtt, sűrű szemöldöke szinte szálanként borzolódott fel haragjában. – Ki járt bent nálad a tudtom nélkül? Hadd kössem hátra a sarkát! Csak nem anyád volt?

Nem akartam anyut elárulni.

Szégyenkező arcot vágtam, még a szememet is lesütöttem.

– Bekakiltam – motyogtam.

– A párna alá? – horkant fel, és dühösen megvizsgálta, még meg is szagolgatta a foltot. – És mióta kakilsz te mogyorós tejcsokit, mi?

Úgy sarokba szorított, hogy végül mégiscsak be kellett mártanom anyut. Szorult is aztán másnap, szegény, de lén még csak szemrehányó szót se kaptam nagyanyától. Hiszen aki beteg, azt nem szabad megszidni.

És hát, dehogyis tudott volna ő megszidni engem! Amilyen morcos volt mindenki máshoz a betegségem alatt, olyan kedves volt énhozzám. Ha csak egyetlen szabad perce akadt, máris szaladt be, hogy megnézzen. Amikor pedig nem volt dolga sem a konyhában, sem a ház körül, odatelepedett az ágyamhoz, és rám nevetett: – No, te kis

rútság! Akárha darazsak csíptek volna össze, olyan a fizimiskád.

Búsan néztem rá. – Ne csúfolj, nagyanya. Mesélj inkább.

Soha nem kellett kétszer kérnem. Szeretett kényeztetni, és mesét mondani is szeretett.

Hányszor esteledett ránk meseszó közben!

A régi ház megtelt titokzatos árnyakkal, az ablakot meg-megérintette az eperfa ága, mintha valaki kopogott volna odakintről. Sűrűsödő szürkesség lopakodott az udvarba, a szoba falai elhomályosultak. És nagyanya még akkor is mondta a mesét. Elfeledte, hogy vacsorát kéne főznie, hogy ezer teendője akadna még, hogy nagyapa réges-rég hazajött a bankból, és zsörtölődik, mert éhes – nem törődött ő semmivel, csak velem, és mesélt, mesélt, miközben én is megfeledkeztem a világról.

Mindenről tudott egy mesét, mert minden mesévé vált az ajkán. Mesélt a havasok vidékéről, ahol született, ködös csúcsokról és zúgó, rejtelmes fenyvesekről, amelyekben még medve is tanyázik, sebes vizű patakokról, gyopáros legelőkről és süvöltő decemberi szelekről, amikor öles hó sáncolja el az utakat, az erdőben emberséges zsványok bujkálnak komisz fogdmegek előtt, egy messze világló, alkonyati máglyatüzet halinás favágók és kormosképű szénégetők ülnek körül. Mesélt fákról és madarokról, okos, ürge kis állatokról, jóságos hegyi szellemekről és a lombhullásos őszi éjszakák sejtelmes neszeiről, különös álmokról és látomásokról, furcsa hiedelmekről és még furcsább szokásokról, teljesült jóslatokról és megfoghatatlan csodákról: százados tölgyről, mely gonosz és ártó óriássá változott, egy kéklábú madárról, mely emberi nyelven szólalt meg, vadászok üzte nőstényfarkasról, mely öt lábon futott, hogy agyara közé kapott kölykeit mentse, síró zuhatagról, amelybe egykor szerelmes leány ölte magát, mert nem a gazdag nemesúrfit, hanem a szegény kecskepásztort szerette, mohos tornyú várkastélyról és százegy szobájáról, ahol boldogtalanul bolyong a világszép, de gögös hercegkisasszony, ki mérhetetlen dölyfösségében kérőit mind a kaszatömlőbe dobatta, mígnem a szíve végül pusztá kővé vált, s almikor szépsége hírére eljött érte a fiatal király, többé már nem tudott szeretni.

Meséi mindig újak voltak, mindig mások, de mindegyikben ugyanaz a titkos fájdalom és torkot szorongató bánat lappangott. Szép almaarca pírba szökött, rekedtes, mély hangja kígyóit, fojtottság és vibráló izgalom sütött minden szavából. Én pedig elkerekült szemmel, kinyílt szájjal ittam a szavait. Valami megsúgta, hogy meséit első betűjüktől az utolsóig ő maga találja ki, s hogy ezek a mesék egyetlen könyvben sem találhatóak – de az örömöm ettől csak még nagyobb lett. Hiszen magaköltötte, csodálatos meséiben senki más nem részesülhetett, csak én egyes-egyedül.

Amikor a mesének vége lett, odabújtam hozzá és rajongva néztem a szemébe.

– Te tudod a világon a legszebb meséket – suttogtam. – És mint a hegyek ... olyan szép vagy te, nagyanya! Mint azok az égig érő hegyek, amiken örökké hó ragyog ...

Mert mindig a havasok idéződtek fel róla, melyekről oly sokat emlékezett.

Nevetgéltem rajtam.

– Butuska vagy – csóválta meg a fejét, de a pillantása simogatott –, de még milyen butuska! Ember a te nagyanyád, Druska, nem hegy. És az ember a legszebb hegynél is szebb. Bizony, így igaz. Pedig azok a hegyek igazán szépségesek.

Megfigyeltem, hogy amilyen gyakran és szívesen beszél a hegyekről, olyan ritkán és kedvetlenül szól a falujáról, ahol született.

Egyszer meg is mondtam neki.

Eltűnődött rajta.

– Hát persze – bólintott –, neked igazad van. Az ember szeresse azt a darabka földet, ahol világra jött. Szeresse holta napjáig. Éppen olyan ez, mintha az édesanyánkat nem szeretnék ...

Hirtelen elszomorodott és lassan megrázta a fejét.

– Én mégse szeretem a falumat, Druska. Bármit ígérhetnének, el nem mennék oda újra. Néha, amikor gondolkodom rá, úgy érzem, menten megfagy a szívem.

Felsőhajtott, kissé távol ülő, nagy, barna szeme egyszerre tompa tekintetű lett.

– Emlékszel te hároméves korodra? Ugye, nem? Miért is emlékeznél? Neked, Druska, a jóistennek hála, mindened megvolt. Szerettek a szüleid. Nekem hároméves koromra már nem volt se anyám, se apám. Anyám akkor halt meg, amikor megszülettem, apám három évvel később nagy betegségben. Őrá sem emlékszem igazán. Azt mondják, jó ember volt. Néha látok a lelkemben homályosan egy arcot, arról azt gondolom, az övé. De nem vagyok benne biztos. Talán egy másik emberé az az arc ...

Már nem is engem nézett, a pillantása eltévedt valahová.

– Ott maradtam árván, magam-egyedül a világban. A keresztszüleim fogadtak a házukba. Nekik Isten nem adott gyermeket, és igen bölcsen tette. Rossz lelkű emberek voltak, Druska. Irgalmazzon nekik a Mindenható, tiszta szívemből kívánom, de én azt gondolom, hogy sohase vezekelhetik le a temérdek gonoszságukat. Talán attól gonoszodtak el úgy, hogy a szegénység nyomta őket. Mifelénk nyomorúságosan szegény volt mindenki. Hányszor hallottam azóta, hogy Székelyföld gazdag ország, dús ország! Én soha nyomát se leltem ott annak. A városok, azok igen, azok között akadt, ahol gazdagság volt, dúskálás volt, de a falvakban csak ínség és nyomorúság ütött tanyát. Igen, egészen bizonyos, hogy attól a koldusszegénységtől lettek gonoszak az én keresztszüleim is. Mert Isten senkit sem teremt rossznak, de a szegénység megrontja az embereket. Ok mindig csak fenekedtek, tépték és marták egymást. Engemet pedig még annál is többet téptek és martak. Harmadfél éves koromban már befogtak dolgozni a ház körül. És ha elégedetlenek voltak velem, éhezettek. Ha pedig a szomszédok megszántak egy falat kenyérral vagy egy kis puliszkával, és ők észrevették, hát elszedték tőlem. Elszedték, és megverték.

– Megverték? Ezért? – borzadtam el.

– Mindenért megverték – felelte nyugodtan. – És ez nem egyedül az ő bűnük volt. Arrafelé az járta: ütni kell a gyereket, ütni mindenért. Hidd el, Druska, ha jönne most valaki és megkérdezné, hogy mire emlékszem gyermekkoromból, csupán azt mondhatnám neki: semmi egyéb, csak arra, hogy mindig megverték, és mindig éhes voltam. Ez minden, amire én emlékszem abból az időből...

Összeráncolta a homlokát és figyelmesen az arcomba kémlt. Fürkészett egy darabig, majd elégedetlenül megrázta a fejét.

– Kötzsnivaló bolond a te nagyanyád, Druska – dohogott. – Én mondom, hiányzik már egy kereke. Ilyenekről beszél neked ...! De talán nem is baj... ki tudja ...? lehet, hogy valóban nem baj ...

Lassacskán gyógyulni kezdtem.

A bőrömről eltűntek a piciny pöttyök, s már lázam, hőemelkedésem se volt többé. Az udvarra egy-két órára kimehettem, de hogy az utcára tegyem a lábam, az továbbra is tilos volt. A vörös cédula még mindig ott virított a kapun.

A kerítés mögül integettem Janiéknak, akik a rétre indultak sárkányt eregetni, vagy a töltésen túlra, hogy új csatába szánjanak Csuliékkal: lobogott a piros-féhér-zöld zászló, pergett a dob és visszhangzott végig az utca során: „Föl, föl vitézek, a csatára

...!” – én meg figyeltem a távolodó kis csapatot, arcomat a fakerítés léceihez szorítva, figyeltem őket sóváran és boldogtalanul, amíg el nem tűntek a szemem elől.

Kedvetlenül kószáltam a kertben vagy a gazos hátsóudvarban, ahol egy-két pajta meg a baromfiól húzódott meg, és ott állt az elhagyatott, egykori istálló is, a kocsiszínnel együtt, de oda a világ minden kincséért se tettem volna be a lábam, mert Jani szerint denevérek és baglyok laktak, sőt talán még kóbor szellemek is, és valóban volt benne valami rejtelmes és kísérteties: zsúpos teteje már megroggyant, falai mállottak és dűledeztek, s kifordult ajtóit, ablakait éjjelente a szél nyekergette. Fülledt meleg volt, az idő vánszorgott, a délelőtt telt a legunalmasabban – sose tudtam, hogyan üssem el ebédig. Még Borzas sem volt kapható egy kis viháncolásra, inkább az árnyékban hűsölt és a nyelvét leffegtette.

Bemerészkedtem hát az óvóhelyre – ahogy nagyapa nevezte: a „bunkerbe” –, amelyet az udvar kellős közepére építettek. Néhány földbe vájt lépcsőfokon kellett leereszkedni, aztán egy vasajtót kinyitva már bent is találta magát az ember. Félhomály vett körül, nehéz dohszag csapott meg, és ha megszólaltam, tompán dongott a hangom. A mennyezetet gerendákkal, facölöpökkel dúcolták alá, és állandóan a torkomban éreztem a szívemet, mert úgy rémlett, a következő pillanatban az egész alkotmány rám szakad és maga alá temet. Valahányszor a csikorgó vasajtón ismét kibújtam az udvarra, szentül megfogattam, hogy többé le nem megyek oda.

A bunkert két munkás ásta meg a minap, Ákos bácsi, a nagybátyám, Jani papája is segített nekik (Ákos bácsiék a nagy ház oldalsó szárnyában laktak), és ha csak tehettem, én is ott ténferegtem körülöttük. Arról beszélgettek, hogy hamarosan már ideér a háború, bennünket is bombázni fognak. A bombától összedőlnek a házak, gondoltam, és meghalnak az emberek. Egyszer már láttam bombatámadást. Filmen, amikor apu még nem ment el katonának, és séta közben beültünk a Híradó moziba. Fűlsértő berregéssel repülőgépek úsztak a levegőben, és hatalmas bombákat vetették ki magukból. Odalenn tűzcsóvák lobbantak, minden szétfröccseni látszott, gomolygó, fekete füst tört a magasba és sorra omlottak össze a házak. Iszonyú látvány volt. Szólni se tudtam, csak szorongattam apu kezét a sötétben.

De minket miért bombáznának ...?

Ez nem derült ki a beszélgetésből. A két munkás mogorván dolgozott, valami okból igen dühösek voltak, és csúnya szájjal szidták a háborút. A háborút Ákos bácsi is szidta, és nagy hevesen bizonygatta, hogy az oroszok voltak az okozói. A munkások kelleetlenül néztek rá, a vállukat vonogatták, és egyikük azt morogta: – Akárki volt az okozója, törje ki a fészkes, fekete nyavalya ...!

Ez valamiért nem tetszett Ákos bácsinak, mondta is este nagyapának, hogy a körmére kéne nézni annak a két munkásnak, mert még a szemük se áll jól, de nagyapa morcosán leintette: – Te csak maradj veszteg, Ákos! Tudhatnád, hogy minden proli titkos oroszbarát, és ezekből lesznek majd az új muszkavezetők, ha a háborút elveszítenénk, amitől Isten óvjon valamennyiünket. Nyughass hát, fiam, ne húzz ujjat velük, mert ha mégis bejön ide az orosz, én nem akarok se lámpavason lógni, se Szibériába kerülni, untig elég lesz nekem a csajkaélet, ami reánk vár.

Túl sokat nem értettem ebből, ha csak annyit nem, hogy az oroszoktól félni kell – de ez számomra már régóta nem volt újság. Ha szó esett a háborúról (és egyre gyakrabban esett szó róla), az oroszokról is mindig szó került. Dermedten hallgattam a kegyetlenségükről előadott történeteket. Különösen azok az elbeszélések borzasztottak el, amelyekből kiderült, hogy még a gyerekek legyilkolásától sem rettennek vissza. Egyik-másik történet annyira hatott rám, hogy napokig nem szabadulhattam a súlya alól – ilyenkor gyötrelmes, szörnyű álmaim voltak, melyekből sikoltozva riadtam fel az éj kellős közepén, s még akkor is reszkettem és magamon kívül voltam, amikor már

nagyanya az ágyába vetít, hogy csitítgasson, nyugtatgasson, megpróbáljon ismét álomba ringatni.

Egyszer aztán megvallottam neki rémületes álmaim okát. Erős karjával átölelte a vállamat, és felsóhajtott: – Jaj, kisunokám, hogy micsoda világban élsz te! Honnan is szeded ezeket a bolondságokat?

Csodálkoztam rajta. Hogyhogy honnan szedem? Hiszen mindenütt erről hall az ember. Otthon, ha nagyapa és Ákos bácsi politizál, vagy szombat délutánonként, amikor a nappaliban összeül nagyapa kártyapartija, a Verebély fűszeres, a Csörnyei trafikos és Schütz úr, a postatiszt, de erről hallani a boltban, az utcán, a szomszédban, meg még a fiúktól is, a Jani barátaitól, valahányszor a hátsóudvarban egybeverődik az egész csapat, hogy a főhadiszállásul szolgáló sufni előtt megtanácskozza a Csuli-banda elleni legfrissebb haditerveket.

És még jobban csodálkoztam azon, hogy mindenki mással ellentétben nagyanya egy szikrát se félt az oroszoktól.

– Csak olyan emberek ők is – mesélgette –, amilyenek mi vagyunk. Ismertem én orosz, Druska, bizony nem is egyet. Még az első háborúból, amikor anyád akkorácska se volt, mint most te. A mi falunkban sok orosz őriztek. Foglyok voltak mind egy szálig. Hatalmas, erős emberek. Rájuk néztél, és hideg szánkázott végig a hátadon. Majd mindegyik ágrólszakadt volt, nagyszakállú, torzonborz, mint valami útonálló. De azután megláttad a szemüket... Jó szemük volt. Én ezt tudom. Ismerem az emberek szemét, Druska. Fájdalmas, jó szemük volt, tiszta gyermekszemük, akár a tiéd ... – Elmerengett, és megcsóválta a fejét. – Én mondom neked, kisunokám, mind bolond, aki rosszat szól róluk. És hogy tudtak énekelni! Istenem, be gyönyörűséges is volt az! Sose hallottam még úgy énekelni, az az énekszó még most is a fülemben cseng ... Szép, szomorú nóták voltak egytől egyig. Aki csak hallotta, úgy érezte, menten meghasad a szíve ...

Csendesen mosolygott maga elé, mintha valami igen szépre emlékezne.

De azután elborult az arca. – Csak a jóistent ne bántanák! Hiszen nem tett az nekik semmi rosszat.

– Azt is tudod, hogy miért bántják a jóistent? – kíváncsiskodtam.

A fejét rázta.

– Nem – mondta –, látod, ezt nem tudom. Talán nem is igaz egy szó se belőle. Talán csak ráfogás. Mert hiszen ők azt akarják, hogy mindenki egyformán éljen ezen a világon. Hogy ne legyen gazdag ember, szegény ember; hogy mindenki egyforma legyen. Szóval egyenlőséget akarnak, no. Igazságot és jó életet minden embernek. Ez ám igen-igen szép dolog, Druska. De hát a jóisten is ugyanezt akarja. És ezt akarta Krisztus urunk is, ezt bizony, szegény feje ...

S egyre csak ingatta a fejét, ráncolgatta a homlokát, mint aki nagyon csodálkozik, és semmit sem ért az egészből.

Azután érkezett a nap, amikor leszakíthattam a 'kertkapuról a piros cédulát, s bár a gyerekek közé még nem mehettem, délutánonként jókora sétákat tettem nagyanyával.

Amint megnyúltak az árnyékok, felkerekedtünk. Végigballagtunk a kövezetlen, poros, örökké néptelen utcán, amelynek mindkét oldalán foghíjak váltakoztak földszintes, kertes házakkal. A sarkon a vendéglő kerthelyiségében kugliztak, tompán dörrentek a felborult bábuk. Ezt figyeltük egy darabig, majd a szomszédos fűszerüzlet előtt szóba elegyedtünk Verebély úrral, aki már a boltja redőnyét húzta le, de nekem még kihozott egy marék Stollwerket. A kopott kis mozi kirakatában megnéztük az új film fényképeit, és bizalmasan közöltem nagyanyával, hogy a Karády Katalin

csodaszép hölgy, és nagyon tetszik nekem – ezután pedig a vasúti sorompónál átmentünk a töltés másik oldalára.

A körvasút túlsó oldalán beláthatatlan, széles mező terült el. Bolgárföldek húzódtak arrafelé, és néhány elszórt, magányosan fehérlő tanyaház. Távol a gyár kéményei füstölögtek, és még messzebb a munkástelep alacsony, bádogtetős, összezsúfolt barakkjai tűntek elő.

A nyárvégi nap már bágyadtabban sütött, és könnyű szellők jártak a mező fölött. Nagyokat szaladtunk a térdig érő, sűrű fűben, és vidáman kiabáltunk egymásnak. Borzas is mindig velünk tartott. Ott nyargalászott körülöttünk, majd kibújt a bőréből örömeiben. Lihegve lepkéket kergetett, vakkantgatott, hentergőzött, és halálra rémített egy boldogtalan tyúkot, mely ki tudja, hogyan vetődött oda.

Odébb, egy csapáson kacsák tartottak a halastóhoz. Fejüket magasra tartva, fontoskodó hápogással billegtek a magas fű között.

Virágot szedtünk, és nagyanya koszorút font belőlük.

– Hazavisszük nagyapának – nevetgélt. – A nyakába akasztjuk, és azt mondjuk neki, hogy menyasszony.

Fölegyenesedett, megigazította hatalmas, ős hajkoronáját, amelyből néhány tincs mindig az arcába rakoncátlankodott, és tenyerét a szeme fölé ernyőzve a magasba kémlelt.

– Gólyák – mondta. – Nézd, Druska, hogy húznak ...!

Néztük a tovaszálló gólyacsapatot, és mind a ketten, de talán még Borzas is, sajtó szívvel néztük őket.

– Nemsokára itt az ősz – sóhajtott nagyanya. – Bizony, költöznek már a madarak is. Melegebb országokba szállnak, nekünk meg itt marad a csúf, lucskos ősz meg a dermesztő tél.

– Hová repülnek ezek a madarak? – kérdeztem. – Nem mehetnének el mi is oda, ahová ők?

Nagyanya elmosolyodott. – Ó, hiszen ők nagyon messze mennek! Egyiptomba ... Afrikába ... Bizony, még tengereket is keresztülrepülnek. Tengereket, sivatagokat, bérce nagy hegyeket, amíg odaérkeznek. De jövőre, alighogy nálunk újból kitavasodik, hűségesen visszatérnek.

– Hát visszatálnak? Olyan messziről is?

– Visszatálnak – bólintott. – Az állatok okosak ám, és a madarak is azok.

Mesélgetett, tanítgatott még séta közben is.

– Hiszen te mindent tudsz, nagyanya! – mondtam lelkesen. – De jó volna örökké veled lenni!

Hamisan pislantott rám. – Hát anyád? Akkor ki volna az ő kislfia?

Szégyenkezve sütöttem le a szemem. Hát igen, anyuról egy kicsit mindig megfélemezem.

Sétáink végén rendszerint útba ejtettük Ljubcn bácsi bolgárföldjét is.

Ljubcn bácsi a háza előtti padon üldögélt és pipázott. Örökösen pipázott, fogai közül szinte sose került ki a csibuk. Így dolgozott, dudorászott, beszélgetett, köpködött (amit igen gyakran és bámulatos ügyességgel tett), de Jani mennyre-földre esküdözött, hogy Ljubcn bácsi még enni meg inni is úgy szokott, hogy közben a pipa ott fityeg a szája sarkában.

De ha nagyanyával találkozott, rögtön kivette a szájából.

– Jó estét, jó estét – köszönt ránk érdes hangján, mulatságosan ropogtatva a szavakat. – Köll-e dinnye, finom, zamatos görögdinnye, édeske? Neked én olcsón megszámlálom ...

Ljuben bácsi mindenkit tegezett, és nagyanyával szívesen elévődött.

– Milyen szép vagy te, bábinka! Ülj ide mellém a padkára, hadd nézegesselek.

Nagyanya szívből nevetett rajta. Szép, barna arca fiatalosan ragyogott. Az öklével fenyegette meg Ljuben bácsit.

– Már megint udvarolsz, komisz pogány? Menyecske kéne neked, menyecske, igaz-e?

Ljuben bácsi csak a szemével mosolygott. Mindig elámultam, hogy barázdák szaggatta arcában milyen gyönyörű, kék szempár világít.

– Menecske, menecske, az bizon – bólogatott, s ő is elnevette magát, mondott valamit a maga nyelvén. – Áhh, lelkecském, Ljuben öreg már ... hej, igen vén ám ...

Felállt, fogai közé szorította a pipáját, és intett, hogy kövessük.

Nemcsak én, de nagyanya is eltörpült hatalmas szál alakja mellett. Ha én egyszer ilyen óriás lehetnék! – s magamban elábrándoztam, milyen pompás dolog volna is az.

Nagyanya kezét fogtam, és csodálattal bámultam Ljuben bácsit. A legszebb játékomról is örömet lemondtam volna, ha csak egyszer megszólít. De sose szólt hozzám, rám se hederített. Meglehet, olyan mérhetetlen magasból talán fel sem tűntem neki.

Azután hazacipeltük a két óriási görögdinnyét. Már alkonyodott, de az elsötétítés miatt az utcai lámpák nem gyulladtak ki, és sehol egyetlen ablak sem világított. Az ereszkedő szürkületben ez nagyon lehangoló volt.

Nagyapa az üvegezett verandán várt bennünket. A vastag elsötétítő függönyöket már gondosan összehúzta a veranda ablakain, és a fonott karosszékből újságot olvasott. Olvasás közben mozgatta a száját, meresztgette a szemét – mulatságos volt figyelni. A falon, két virágkosár között, kovácsoltvas hajólámpa függött. Ámbár nem is hajólámpa volt talán, csak én tartottam annak, mivel mind a négy üveglapjára egy-egy dagadó vásznú vitorlást pingáltak. Fénykörében néhány beszabadult pille verdesett.

Megvacsoráztunk, és szótlánul üldögéltünk egy darabig. Nagyanya fűrge kézzel valami pulóvert kötött s dúdolgatott magában, nagyapa kezében zizegtek az újságlapok. Borzas az ajtó tövében, a küszöbnél szunyókált, de tüstént megmoccan és fejét fölütve, hegyezni kezdte a fülét, ha a mély esti csöndet kintről valami megzavarta: egy hirtelen vonatfütyty, egy messziről konduló, komoly kutyaugatás vagy egy kései járókelő lépteinek ropanása az utcán.

Végül nagyapa akkurátusan összecsuksa az újságot, végigsimított tatáros, tar koponyáján, és felpattintotta ezüst láncon fityegő zsebórájának a fedelét.

– Későre jár – dűnnyögött. – Tegyük el magunkat holnapra ... – s azzal aludni tért, mert másnap korán reggel ment a bankba.

Nagyanya meg én pedig kiültünk a veranda elé, a sötétbe, a lépcső melletti padra. Augusztus végi, holdas, szép este volt. Langyos szellő járt, túlérrett virágillatot, nehéz mezei szagot hozott magával. A levegőben már az ősz érződött. Talán ez okozta, vagy talán az, hogy körös-körül minden sötétségbe burkolózott – de valami megnevezhetetlen, édes szorongás töltött el.

Hallgattuk a fák suhogását, és a tiszta, csillagos eget néztük – ezt sosem untam meg, a Teréz körúti bérházban nem lőhetett részem benne.

Nagyanya halkán, szinte suttogva énekelgetett: „Csillagok, csillagok, szépen

ragyogjatok ...

És az égről időnként lehullott egy csillag.

– Valahol most sírnak – jegyezte meg ilyenkor nagyanya. – Ha Csillag hull le, meghalt egy ember.

Szomorúan pillantott rám, én meg szorongva ő reá.

– Meghalt? Biztos ez, nagyanya?

– Bizony, Druska – erősítette meg ez így igaz. Mert (mindenkinek megvan a maga csillaga. Kisebb csillag, nagyobb csillag, haloványabb vagy fényesebb – amilyen ő maga, amilyen a lelke. És amikor meghalunk, letűnik a csillag is, amelyik a mienk volt.

Elmerengtem egy percre, olyan titokzatos, meghitt, és mégis oly fájdalmas volt mindez.

– És ha ... ha én halnék meg? Akkor is lefutna egy csillag?

– Bolond gyermek! – csapta össze a kezét elszörnyedve. – Mi nem jut eszedbe?! Hát miért halnál te meg, hiszen éppen felgyógyultál ... Ej, csak nem szontyolodtál el, kisunokám?

Hallgattam, hátraszegett fejjel néztem a csillagokat. Valóban titokzatosaknak látszottak. Mindegyik egy emberé, gondoltam. Ott van közöttük apuié is, anyué is, nagyanyáé... meg az enyém is.

Vajon melyik lehet az enyém?

Ez nagyanyát is kíváncsivá tette. – Nosza – biztatott –, hamar keressük meg!

Odabújtam a karjába, és az ujjammal mutattam:

– Az ott egy szép csillag, nagyanya, látod? Hadd legyen az az enyém.

Szelíden ellenkezett.

– Nem lehet. Az túl nagy csillag, az felnőtt csillag, te pedig apró vagy még. Apró csillagot keresünk. Aprót, de annál fényesebbet.

Apró csillag nem is lehet fényes, gondoltam elkeseredve. A nagy csillagok a fényesek, nem a kicsik.

De egyszer csak nagyanya halkán fölkiáltott.

– Ott van, ni! – nyújtotta ki a kezét. – Oda nézz, Druska, hát nem megtaláltam...! Ott van, ott ragyog a Göncöl mellett, látod-e?

Izgalmamban talpra ugrottam, mintha akkor legalábbis közelebről láthatnám, és – csodák csodája! – valóban úgy ragyogott ott egy csillag, egy aprócska, de annál tündöklőbb csillag, hogy a fényével maga körül mindent elsápasztott.

– Megleltük – örvendett nagyanya. – Ugye, hogy megleltük? Ej, be szépen csillog-villog... de még hogy ragyog az a Druska-csillag!

Druska-csillag, suttogtam magamban, az én csillagom ... és elfogódottan néztem nagyanyára. – Keressük meg – kérleltem – a te csillagodat is.

Nem telt sok időbe, azt is megtaláltuk. És megtaláltuk apu csillagát is, anyuét is, meg nagyapáét és Janiét, sőt még Ljuben bácsiét is. Szépek voltak, egyik szebb a másikénál, de az enyémmel nem mérkőzhetek. Egyik sem volt olyan tündöklően fényes, mint az enyém.

Aztán valahogy eltörött a kedvünk. Csak ültünk szótlánul a sötétben, hallgattuk a lábunknál szundító Borzas szuszogását és valami különös szomorúság telepedett ránk. A diófa ágai között átszűrődött a holdfény. A töltésen zihálva-krárogva haladt egy vén mozdony. Nesztelen esti madár suhant el a tető felett. A bunker, akár egy mesebeli szörny óriás púpja, úgy domborodott-sötétlett az udvar közepén.

– Mondd, nagyanya – kérdeztem alig rezdülő szájjal, megborzongva –, mikor fog apu hazajönni? Mikor lesz vége a háborúnak?

– Ki tudhatná azt, kedves? – sóhajtott fel. – Ki volna annak a megmondhatója?

Összébb húzta a vállán a kendőt, ő is megborzongott.

– Hűvösödik – mondta. – Meg az idő is nagyon elszaladt már...

Elbúcsúztunk a susogó fáktól, a csillagoktól, a sötét kerttől, Borzas kutyától, és kézen fogva bementünk a házba aludni.

1988

Bernardo és Marcello

Valahányszor cirkuszba megyek, mindig eszembe jut Bernardo, a bohóc. Abban a varázslatos és misztikus világban, amely a cirkusz világa, Bernardo neve fogalom volt egykor. Ez a lombard parasztfiú karrierjének minden egyes stációján sikert sikerre halmozott, Párizstól Sanghajig, Moszkvától Rio de Janeiróig a ifél világot meghódította, a közönség tódult előadásaira, s rajongott érte, mint Grockért, Oharlie Chaplinért. Csaknem két évtizedes tündöklő pályafutása alatt népszerűsége egyetlen pillanatra sem halványodott el. Franciaországban Becsületrenddel tüntették ki, Londonban egyik föllépésén maga a király is megjelent, Amerikában Oscar-díjat kapott, és a Gallup Intézet – közvéleménykutatása alapján – két ízben ítélte neki a First Man, az Év Embere címet, éppen azokban az esztendőkből, amikor erre a dicsőségre szerfölött pályázott egy Hitler Adolf nevű mázoló is.

Csodálói közül sokan így nevezték: a filozófus bohóc. Bernardo valóban különös bohóc volt. Megszegve hivatásának ősi törvényeit, nem a nevetetést szolgálta mindenáron, s abban a tekintetben is sutba vágta a szakma hagyományait, hogy tartózkodott mindenféle hatásvadászattól és olcsó fogástól, már ami a hátsófelével való durrogatást, a folytonos hasra vágódást meg az egyéb handabandákat illeti; nem ripacskodott, nem ordított harsányan, fülrepestőén, hanem szavak nélkül, némán adta elő produkcióit, nagyszerű mimikája, pantomimkézsége és rendkívüli artistatudása segítségével.

Ámbár irigyei és művészetének egyéb ellenzői éppen ezt kifogásolták. Unalmas, nem cirkuszba való, nem clown-szám – mondogatták ezek, és keresettséggel, érzélgősséggel, túlzott szimbolizmussal vádolták. Ám kivételes egyéniségét, művészetének szuggesztív erejét ellenségei sem tagadhatták.

Még kisfiú koromban láttam őt egyszer.

Amikor vállas, magas alakja megjelent a porond kijárójában, egyszerre minden zaj elcsitult. Elnémult a folyton csinnadrattázó zenekar is, és körös-körül sorra kialudtak a fények. Csupán egyetlen reflektor vörös sugara vetült a porondra.

– Látod, biceg – súgta a fülembé apám. – Egyszer lezuhant a kötélről, és a lábát törte.

Bernardo lassan jött be, jobb lábára csakugyan bicegett. Festett arcával, nagy, lila orrával, rongyos köntösében ellenállhatatlanul mulatságos volt. Itt-ott fel is hangzott valami csöndes, fojtott nevetés. De akkor reánk emelte a tekintetét, és nagy szemében annyi fájdalom ült, hogy a kuncogás nyomban abbamaradt, s néma csend lett. Ő

szerencsétlenül álldogált ott hatalmas cipőjében, szemlátomást nem tudta, mitévő legyen, és zavarában egész darabka szöveteket tépdesett le ruhája szegélyéről.

Csend volt, lélegzet-visszafojtva várakoztunk.

A magasban, valahol a sötétben úszó kupola alatt egyszerre megszólalt egy szájharmonika. Lálálá ... lá-li-li-lilá ... Lálálá ... – szólt a szájharmonika, és az együgyű, ostobácska dallam, amelynek hallatán máskor talán csak fintorogva legyintettünk volna, most, ebben a feszült várakozásban olyan elbűvölőnek hatott, olyan megfoghatatlanul varázsosnak, hogy önkéntelenül is felkaptuk a fejünket, és mosolyogva kutattunk a muzsika forrása után.

A bohóc csudálkozva meredt ránk. Értetlenül követte fölfele fürkésző tekintetünket, majd láthatólag ő is meghallotta a muzsikát, s hirtelen különös pózban merevedett meg. Eleinte még csak fülelt, a fejét ingatta, azután lassúdan ringani kezdett a dallamra, előre-hátra hajladozott, egyre szélesebb ívben, és a teste mintha csonttalanná vált volna, olykor már-már a földet érintette, miközben a lába tapodtat se mozdult el a helyéről. Fölemelte a karját, és ekkor látni lehetett, hogy csuklójánál összekötözöttek a kezei, majd gyorsan, valószínűtlen könnyedséggel néhányszor felszökkent a levegőbe. Felszökkent, szép, büszke, balett-táncoshoz méltó tartással, miközben a szemében lázas izgalom, túlfűtöttség csillogott, hogy aztán ez a tűz egyetlen pillanat alatt kihamvadjon, s ő maga földhözköttése és reménytelen sóvárgása fölötti fájdalomában összeroskadjék. Nesztelenül elterült a porondon, a fűrészporban, és merev, kővé dermedt arccal hallgatta a muzsikát. Hidat csinált, úgy ringatózott most, majd görcsbe merevedett testének minden porcikája, s ide-oda vetette magát mondhatatlan szenvedésében, bukfencet vetett, cigánykereket hányt, flikflakolt, végül teljesen kimerülve önnön tehetetlenségétől, megállt tótágast a feje tetején.

Sokáig maradt ebben a pózban. Míg a szájharmonika újból meg nem szólalt.

Akkor talpra ugrott, s mielőtt felocsúdhattunk volna meglepettségünkéből, már meg is ragadta a kötélletrát, és fürgén elindult rajta fölfele. Megbabonázottan, lehuny szemmel kapaszkodott, arcán valami nem evilági öröm kifejezésével, mintegy transzban, szinte önkívületben. Ámde a létra váratlanul leszakadt, és azzal együtt ő is a porondra zuhant. Elnyúlt a fűrészporban, s akkor hatalmas, mennydörgő nevetés rázkódtatta meg a csendet – alacsony, kövér bohóc gurult be.

– Marcello – mondta apám. – Ő a Marcello.

Marcello bohóc a földön heverő Bernardóra mutogatott, miközben harsányan ordítózott és bruházott. Fűlsértő hangja az egész csarnokot betöltötte, s ő maga minduntalanul hanyatt vágódott kárörvendő, széles jókedvében.

Hanem Bernardo fölemelte a fejét, mert a szájharmonika ismét megszólalt. Révülten odabotorkált a másik hágcsohoz, és kábultan, félig öntudatlanul, de annál elszántabban kapaszkodni kezdett rajta. Marcello látván ezt, mérgében prüszkölni kezdett, és felkapott egy óriási trombitát. Teleszívta magát levegővel – amitől pocakja, de egész kövér teste úgy felfúvódott, hogy nagy, színes gombjai sorra lepattogtak –, azzal teli tüdőből belefújta a trombitába.

A bömböléstől megreszketett a levegő, Bernardo pedig visszahullott a porondra, ahol még fektében is görcsösen szorongatott egy kötéldarabkát.

De máris egy szál kötélén kúszott fölfele, csakis karjai erejével húzódkodva. Marcello kezét tördelve futkosott fel-alá, csalódottságában dühödt ordításokat hallatva, majd megrántott egy lecsüngő kötelet, s erre Bernardo teste ismét a fűrészporban puffant.

Most már olyan magasról zuhant alá, hogy senki se remélhette, még egyszer talpra áll. Mégis feltápáskodott, ám azonnal térdre is rogyott. Ügy, térden csúszva vergődött

oda a következő kötélhez. Negyedszer is nekivágott. Meg-megállva, nehezen, rettentő erőfeszítéssel kapaszkodott, olykor-olykor métereket csúszva vissza (ilyenkor nyomban felharsant Marcello bugyborékoló, gúnyos kacagása), de újra meg újra összeszedte magát, kapaszkodott, kúszott, kapálózott fölfele, és lassacskán már olyan magasan járt, hogy alakja csaknem eltűnt a sötétben.

Ekkor Marcello elővont ibő nadrágszárából egy irdatlan mordályt, és elsütötte.

Velótrázó dörrenés hallatszott, a fény kialudt.

Mikor újra kigyúlt, a kesernyés szagú, oszladozó lőporfüstben ott hevert a porondon Bernardo, mozdulatlanul, keresztül-kasul kötelekbe gubancolódva. Felhangzott Marcello rettenetes bömbölése. Őrjöngő táncba kezdett, veszett, vad, győzelmi táncba, a gonosz diadal valóságos rituális táncába, de íme: a tánc eksztázisának tetőfokán a teste hirtelen sóbálvánnyá merevedik, s odafönről megint hallható a gyöngye szájharmonikaszó.

Bernardo e hangra lassan felült, és bódultan, csodálkozva pillantott körül, de a farkasgúzs-ként ráfonódó kötelektől jóformán moccanni se tudott. Most virtuóz betétszám következett. Pillanatnyi feloldása a feszültségnek. Groteszk harc a kötelekkel.

Végre megszabadult tőlük, és hason csúszva elindult körbe. Látszott, hogy lázasan keres valamit, hogy egy új hágcsó vagy kötél után kutat, amelyen ismét elindulna fölfele. Ám nem volt több olyan hágcsó, se kötél, melyet elérhetett volna. Hasztalanul ugrándozott, összekötözött kezével mindmegannyiszor csupán a levegőt markolhatta meg.

De Bernardo most hatalmasat szökkent, szinte felröpült a levegőbe, mint aki súlytalanná vált, mintha csak hirtelenében szárnyai nőttek volna, és gúzsba kötött kezével megragadta a kötél végét. Akkor azonban ereje elfogyott, tehetetlenül és kiszolgáltatva csüngött rajta. Teste megnyúlt, feje a mellére csuklóit – élettelenül himbálózott azon a kötélen.

Marcello óriási vasgömböt vonszolt maga után a porban. A gömböt nagy erőlködések közepette Bernardo lábára kötözte, és felüvöltött örömeiben. Bukfenceket vetett, cigánykereket hányt, azután hanyatt vágta magát boldog kárörömeiben, hogy csak úgy nyekkent, és közben még borzasztóbban, még iszonyúbban bruházott.

Ám a szájharmonika megint megszólalt, és a kötélen függő bohóc önkívületben moccant meg. Könnyű remegés siklott végig a testén, karizmai megfeszültek, és csukott szemmel, gépiesen, mintegy álmittasan lassan húzódkodni kezdett. Hiába is csüngött a lábán a súlyos vasgolyó, haladt, haladt, haladt fölfele.

Ekkor szörnyülködő moraj futott át a nézőtéren. Marcello tüzet csiholt, és meggyújtotta a kötelet. A kender lángra lobbant, kakasa futott, iramlott fölfele, és a nézők talpra ugrottak izgalmukban, és azt kiáltották: „Bernardo, vigyázz!”, mert a lángnyelvek már-már utolérték őt. Utolérték, köntösébe kaptak, de akkor átvette magát egy trapézra, amelyen szédítő gyorsasággal forogni kezdett, míg csak ruhája szegélyén a tűz ki nem hamvadt.

Csalódott üvöltés hallatszott. Marcello zuhant el, dühös zokogással verdesve fejét a fűrészesporos homokba.

Bernardo már a kupola alatt járt, a fényszóró vörös pászmája most követte. Egyik kötélről lendült át a másikra, másodpernyi szünet nélkül, lélegzet-elállító ütemben váltogatta a köteleket, melyeknek valóságos dzsungele vette most körül, ugrott, szökkent, repült, kifeszített testtel szelte át a levegőt, egy keresztbe húzott drótkötélen billegett végig, meg-meginogva, csaknem egyensúlyát veszítve, majd egy lengő nyújtóra vetette magát, onnan egy másikra, majd egy harmadikra suhant át, és abban a

lábával megkapaszkodott.

Így himbálózott egy darabig, fejfel lefele csüngve, miközben szomorú tekintetével ismét reánk nézett. Azután egyetlen lendülettel álló helyzetbe tornászta fel magát, a nyújtóról még magasabbra rugaszkodott, s ott fent, immár közvetlenül a kupola vastraverze alatt, egy kör alakú porondocskára lépve végre megállapodott.

A reflektorok ekkor mind kigyúltak, és szikrázó fényükben hunyorogva, zavartan állt a bohóc. Ismét köntöse szegélyét tépdeste, majd fölemelt a kis porondról egy csokor papírvirágot, s nagy gyönyörűséggel szagolgatni kezdte. Azután a szájharmónia halk dallamára az alig tenyérszél helyen táncra pördült. Táncra pördült, és énekelni kezdett. Ez volt az a híres dal, az egyszerű, ostobácska és mégis oly szívemarkolóan megindító dal, amelynek értelmes-értelmetlen szövege Európa minden egyes nyelvének egy-egy szavából íródva, a nagy, ősi álomról, az emberek testvéresüléséről szólt, s amelyet a világ minden táján énekeltek az emberek, és most itt is, öröm és megindultság hullámszerűen végig a nézőtéren, a közönség felállt, s lelkesen, felszabadultan énekelte a bohóccal együtt.

Mikor a dalnak vége lett, Bernardo a virágot közénk hajította, hihetetlen fürgeséggel lecsúszott az egyik kötélre, azzal már el is tűnt a kijáró bársonyfűggöny mögött. És haragos füttyöktől kísérve kikullogott Marcello, a másik bohóc is.

A lámpák körös-körül kigyulladtak, a zenekar a záró indulót játszotta, a varázslat véget ért. A közönség csak ekkor ocsúdott fel, és elragadtatott tapsviharba tört ki.

– Bernardo! Bernardo! – hangzott fel a tágas csarnok valamennyi sarkából.

Az emberek tapsoltak, tapsoltak, nem mozdultak a helyükről, egyre csak Bernardót követelték, de Bernardo soha nem jött vissza, hogy megköszönje az ünneplést.

Később még egyszer láttam őt. Apám mutatta meg az utcán, s alig akartam elhinni, hogy az a magas, zárkózott arcú, komor férfi, aki széles karimájú kalapban, rézfogantyús sétatálcára támaszkodva biceg a körút forgatagában, hogy az az ember ő, Bernardo, a bohóc. De futólag rám pillantott, egy másodpercre megláthattam szomorú, okos szemét, és akkor már tudtam, hogy valóban ő az ...

Jött a háború. Bernardo nem maradt tovább Európában. Áthajózott az Egyesült Államokba, ott telepedett le, és egy darabig nem lehetett hallani róla, legalábbis mifelénk, idehaza. Azután megtört a csend. Az újságok hírül adták, hogy vagyonának tetemes részét, sok-sok százezer dollárt a hitlerizmus üldözöttéinek ajánlotta fel. A fasiszta sajtó, amely korábban sem tüntette ki rokonszenvével, ekkor valóságos dührohamot kapott, és módszeres hadjáratot indított ellene. Még a vezető náci lap, a *Völkischer Beobachter* is megszólalt, cikket közölt, amelyben „vörös ügynöknek”, „zsidó kóklernek” titulálta. Bernardo válasza rövid volt. Ha dr. Goebbels és a többi haramia ilyen megtiszteltetésben részesíti, ezután természetesen minden fenntartás nélkül vörösnek és zsidónak fogja tekinteni magát.

Ekkor nyilatkozott életében először és utoljára a sajtónak. A nyilvánossággal való kapcsolattartást társának engedte át, azzal a szigorú kikötéssel, hogy róla mint magánemberről semmit sem mondhat. Marcello, aki nemcsak partnere, hanem menedzsere és titkára volt egyben, mindenkinél alkalmasabbnak bizonyult a feladatra. Magabiztos föllépése, humora, szókimondása s mindenekelőtt közlékenysége az újságírók kedvencévé avatta; mindig valami újjal, meglepővel, sőt szenzációval tudott szolgálni, a kérdésekre pedig szavakészen és csattanósan felelt, temperamentumos bőbeszédűségével még a legrámenősebbeket is elkábítva. Örökké mosolygó, joviális, nyílt arca csak akkor komolyodott el, amikor Bernardo személye került szóba. Róla a legmélyebb tisztelet hangján szólt. A század legnagyobb művészei közé sorolta, azok közé a karizmatikus egyéniségek közé, akikben az emberi szépség és értelem méltósága

iránti elhivatottság lobog, akik tehetségükkel az emberiség egyetemes, legszebb törekvéseit fejezik ki, hittel, életerővel és tisztasággal hatván át az emberi szíveket. Bár Bernardo világtól elvonult, titokzatos lénye, megközelíthetlensége és táján származásához sehogysem illő puritán, már-már aszketikus magánya önmagában is legendatermő talaj volt, a személyét övező s mindinkább terebélyesedő legendárium megteremtésében Marcello oroszlánrészt vállalt. Ő maga azonban szerényen a háttérben maradt, saját személyét illetően semmiféle összehasonlítást nem tűrt el Bernardóval.

Íme, egy részlet a Chicago Daily News interjúból, 1943 novemberéből:

„Mr. Marcello, ön kilenc évvel fiatalabb mesterénél. Gondolt-e már arra, hogy Mr. Bernardo visszavonulásakor önnek kell majd átvennie művészi örökségét?”

„Nem, sohase gondoltam erre. Biztosíthatom, hogy még álmomban sem. Egyébként nem először hallom ezt a kérdést, és valahányszor csak hallom, elszomorodom rajta. Lehetséges volna, hogy a világ még mindig nem ismerte fel, ki is valójában Bernardo? Hát talán egy közönséges artista, egy szürke, középszerű csepürágó? Egy ügyes clown, akiből egyetlen markolásra tucatnyit lel az ember?... Ő, nem, Bernardo egyedülálló, Bernardo páratlan és éppen ezért utánozhatatlan! Bernardo a cirkusz géniusza! Hogyan is léphetnék én a helyére? Hogyan vetekedhetek az ő istenadta tehetségével? Visszavonulásakor tehát minden bizonnal magam is búcsút mondok a manézs világának.”

Bernardo 1945 tavaszán tért vissza Európába, és azonnal megkezdte föllépéseit. Előadásait, kívánságára, mindenütt ezzel a szöveggel hirdették:

BERNARDO

a vörös ügynök, a zsidó kókler!!

Akárhol fordult is meg, hálával és szeretettel fogadták. Micsoda tavasz volt az! Talán még soha nem ért meg Európa olyan csodálatos tavaszt! És Bernardo művészete ama tavaszon, a háborúból való újjászületés mámoros hónapjaiban, különösen fölemelő ujjongó értelmet nyert. De akkor már öregedett, s tudta, rövidesen vissza kell vonulnia.

Búcsúelőadására 1947 nyarán, Párizsban került sor. Az egykori beszámolók tanúsága szerint művészete fényesebben ragyogott, mint valaha, és a közönség énekelve, önfeledten ünnepelte, és csaknem egyórás szakadatlan tapsviharral követelte visszatérését. Életében először, már civilbe öltözötten, kijött a porondra, hogy megköszönje a tapsokat. „Szép hattyúdal volt a Bernardóé – fejeződik be az: egyik beszámoló. – Kevés művésznek adatik meg ilyen diadalmas búcsú.” „Küldetéses ember volt – írta pályabúcsúztatójában egy másik világlap. – És tudtuk a legnehezebb időkben is, hogy amíg olyan őrlkek vigyázzák sorsunkat és álmainkat, mint amilyen Bernardo, a bohóc, addig a gonoszság – mesterkedjék és tobzódjék bárhogyan is – nem fog felülkerekedni sem rajtunk, sem bennünk.”

Azután eltűnt a világ szeme elől. Senki sem tudta, hol él, mit csinál. Egy újságíró mintha Capri szigetén látta volna, egy másik a Côte d'Azuron vélte feltűnni, de bizonyára azoknak volt igazuk, akik azt gyanították, hogy szülőföldjén, Lombardiában él teljes visszavonultságban. Időről időre még felröppent róla egy-egy értesülés, tartott még a találgatás egy darabig, de ahogy peregték-múltak az évek, az érdeklődés lanyhult iránta, lassanként nevérol és művészetéről is megfeledkeztek. És elfelejtették partnerét,

az örökké vidám Marcellót is.

Ám évekkkel később, már a koreai háború idején, meglepő hírt közöltek a nagy sajtóügynökségek. A szenzációs hír szerint Marcello ismét visszatér a porondra, és mesterének egykori produkcióját óhajtja felújítani.

A cirkusz, amellyel Marcello aláírta a szerződését, Európa-szerte zajos hírverést csapott. *Marcello visszatér! Marcello, a nagy Bernardo partnere, tanítványa!* – harsogtak plakátok, újságok, rádiók. És a cirkusz vaskos műsorfüzetében olvasható volt az is, hogy Marcello, aki Luigi nevű fiával együtt fogja előadni Bernardo világszámát, háromesztendős kitartó munkával készült fel az előadásra, amellyel egyébként föltett szándéka beutazni Európát és Amerikát, s hogy mindezzel egyetlen célja van csupán, életben tartani feledhetetlen mestere emlékét, az új generációval is megismertetni halhatatlan művészetét.

Egy fölötébb tapintatlan újságíró felidézte ugyan Marcello emlékezetes chicagói nyilatkozatát, és még azt is megpendítette, hogy ilyesformán vajon nem tekintendő-e plágiumnak a dolog, de Marcello kurtán válaszolt: „Nem lesz plágium.” Közölte, hogy a produkcióban bizonyos csekély változtatásokat eszközölt.

Marcello föllépésére egy késő őszi estén került sor.

Amikor a kikiáltó bejelentette, néma csend támadt. A fények kialudtak, csak az egyetlen vörös reflektor világított. A nézők félig fölemelkedtek ültükből, és pissenés nélkül, feszült várakozással fordultak a kijáró felé, ahol most meglcbbent a függöny.

Marcello pontosan úgy jött be, ahogy azelőtt Bernardo. Lassan, bicegve kissé, és ugyanolyan maszkot, köntöst viselt, mint egykor ő. Taps csattant fel, de ez a taps még Bernardónak szólt. Marcello is tudta, mert egyszerre megtorpant, már nem utánozta Bernardót. Tétován megállt a porond közepén, hökkent csodálkozással futtatta körül a pillantását a nézőtéren, mint aki csak most veszi észre, hogy mennyien is vannak itt, és el nem gondolhatja, ugyan miért, aztán egykedvűen, de annál kifejezőbben vállat vont, hogy fölöle lehetnek annyian, amennyien csak akarnak, ő bizony fütyül rájuk, nem zavartatja magát tőlük, és jámbor tekintetében, joviális ábrázatán egyéb se látszott, csak valamiféle derűs közöny.

Ekkor leereszkedett egy kötél, és odafönn megszólalt a szájharmónia. Lálalá ... lá-li-li-lilá ... Lálalá ... – szólt a jól ismert, együgyű s mégis oly kedves, fülbemászó dallamocska, és a nézők közül sokan önkéntelenül is dúdolni kezdtek. Marcello értetlenül bámult rájuk, a fejét csóválta, vállát vonogatta, miközben kezét kifordítva, beszédes és mulatságos fintoraival tudtára adta a nagyérdeműnek, hogy nincs ínyére sem a muzsika, sem a szelíden lengedező kötél, és bárki, aki azt képzeli, hogy most majd holmi majom módjára elkezd csimpaszkodni rajta, hát az nagyon téved, mert neki aztán esze ágában sincs semmi ilyesmi. Azzal szép kényelmesen törökülésbe helyezkedett, kebléből elővett egy almát, és harsogva 'beleharapott.

Moraj hullámzott végig a 'nézőtéren, senki sem értette a bohóc viselkedését. Marcello pedig elfogyasztotta az almát, domborodó pocakjára ütött, és lustán, jólesően elnyújtózott a fűrészpores homokban. Arcáról öröm és elégedettség sugárzott, s valami gyermeki gyönyörűséggel gurult ide-oda, újabb és újabb almákat varázsolva elő a köntöséből, fényesre viaszolt, jókora, szép, bordó-piros almákat, és máris dobálózni kezdett velük, a két keze úgy járt, mint a motolla, zsonglőrt megszégyenítő ügyességgel repítette fel és kapta el az almákat. S egyre több és több alma került elő a köntöséből, lobogó ruhaujjából, bő bugyogójából. És amikor már egész halomnyi alma kellős közepén üldögélt, kis piramisokat épített belőlük, majd önfelelt, csacsogó kacagással hemperegni kezdett a gúlácskák között, mintegy a legtökéletesebb boldogság képzetét keltve mindenkiben.

„Furcsa – gondolták a nézők –, de jól csinálja.”

Ekkor harcias dobszó perdült, s egy nyurga, marconára festett bohóc rontott be. A vállán tölcéséres csövű, rozsdás kováspuska lógott, az oldalán óriási handzsár, az övében mordályok, kések, török és egyéb gyilkok; egyszóval, állig fölfegyverkezve rontott be, a kezében tartott kutyakorbáccsal rettentőeket durrogatott, és döngő hangon azt kiáltotta: – Avanti! Marcello! Avanti!...

Bősz ordításától Marcello reszketni kezdett, akár a kocsonya, rémületében talpra ugrott és többször a levegőbe szökkent, hogy kereket oldjon, de félelme oly nagy volt, hogy bár ina szakadtából futásnak eredt, akkora erőfeszítéssel, hogy a szeme galambtojásnyira düledt, már-már kocsányon lógott és homlokáról patakokban ömlött a verejték, vágta az alját mégis csupán helybenfutássá sikeredett, miközben toprongyos, csónak nagyságú cipőiben ráadásul folyton orra is bukott.

Bravúros magánszám volt, nem vitás, és a széksorokon halk nevetés iramlott végig. Már sokan megértették, hogy itt most valami pompás persziflázst, remek paródiát fognak látni.

Valóban ilyesmiről lehetett szó, mert Luigi, a marcona bohóc, egy pattogó, torz induló hangjaira most Marcellóhoz masírozott, a földre taszította, és összekulcsolt, könyörögve feléje nyújtott kezét a csuklójánál szorosán összekötözte. Marcello mondhatatlanul fájdalmas pillantást vetett az almák pirosuló gúláira, gyermeki derűjétől, háborítatlan boldogságától búcsúzott, azután Luigi szapora korbácpattintásai közepette legörbült szájjal, pityeregve az egyik kötélbe csimpaszkodott, és szánalmas-ügyetlenül húzódkodni kezdett rajta.

A közönség zsibongott, növekvő élvezettel figyelte a játékot s már egy-két tenyér is összeverődött.

– Szenzációs! – suttogta valaki. – Óriási! Micsoda ötlet!

Marcello ekkor már hangosan zokogva kapaszkodott fölfele a kötélen, Luigi pedig ádáz diadaltáncot járt odalenn, a korbácsát csattogtatta és hahotázott. Ijesztő hahota volt, vérfagyasztó, már-már démoni.

– Avanti! – vicsorgott. – Avanti, poveretto!

Ám Marcello pillantása az almákra tévedt, és erre lepottyogott a kötélről. A kis gúlákhoz futott, újból hemperegni kezdett közöttük, boldogan énekelt, és magasba dobálta az almákat, labdázott velük. Luigi látván ezt, iszonyú haragra gerjedt. Lerántotta válláról a flintáját, és elsütötte.

Marcello rémületében tótágast állt, flikflakolt, szakozott, azután mint a nyúl iramodott vissza a kötélnél, és hihetetlen fürgeséggel máris kúszni kezdett rajta.

Mindezt oly képtelenül rövid idő alatt, s annyira pompásan csinálta Marcello, hogy a nézőtér elismerően felmorajlott, és először tört ki egyöntetűen a taps.

– Szegény Bernardo! – mormogta egy újságíró. – Végképp befellegzett neki.

Pedig a java még hátra volt. Marcello, aki sehogyan sem tudott szabadulni a gyönyörű, piros almák csáberejétől, megint csak lepottyant a kötélről, de rimánkodása nem hatotta meg a gonosz szívű Luigit. Hatalmas vasgömböt láncolt Marcello lábára, és azzal vonszolta oda a kötélnél. Szegény Marcello mászott, mászott, kínkeserves grimaszolások közepette igyekezett, de semmire sem jutott, mert ha egy-két arasszal följebb került is, a vasgolyó súlya menten visszahúzta, és ilyenkor Luigi korbácsa a fenekén csattant. Mászott, mászott, rúgkapálva vonszolta magát fölfele, iparkodásában lecsúszott róla színes sipkája, a cipője, sőt már a bugyogója is, és a nézők fölkacagtak, megpillantva rajta a kék csíkos jégért.

A nevetés szemlátomást erőt adott neki. Dacosan megállt, durcás gyerek módjára

megmakacsolva magát, és most már hasztalan volt Luigi minden fenyegetőzése, bömbölése, korbácsdurrogatása – nem volt hajlandó továbbkapaszkodni. Luigi ekkor elhajtotta korbácsát, s hatalmas konyhakést szorítva a fogai közé, megragadta a kötelet és macskaügyességgel kúszni kezdett rajta – üldözőbe vette renitens partnerét. Marcello felvisított, akár a vesztét érző kismalac, és menekülésre adta magát. Bravúros üldözés vette kezdetét. Marcello már a köntösét is elveszítette, s jégerjében meg egy szál trikócskában ugrált kötélről kötélre, és ezt látszólag oly szánalmas-pipogyán tette, hogy a nézőknek könnyük csörgött a nevetéstől.

– Remek! Nagyszerű! Bámulatos! – ilyen kiáltások hallatszottak mindenfelől.

Marcello a trapézra vetődött, meghintázta magát, és orrba rúgta Luigit, aki fordult kettőt a levegőben, s csak azután kapta el a lengőgyújtót

– Bravó, Marcello! – ordította a publikum.

Marcello kövéren, pocakosán, derűs képpel tündökölt néhány pillanatig a trapézon. Igen ám, de Luigi akkor jókora lendületet vett, nyújtója a magasba lendült, és amikor elérte a másik trapézt, a hatalmas konyhakést a gyanútlan Marcello ülepébe szúrta. Marcello felordított, s már szünni nem akaró, harsogó nevetés közepette, hátsójában a késsel végigmászott a keresztben kifeszített sodronykötélen, majd rábukott egy trapézra, és fejfelé lefele csüngve, a lábával megkapaszkodott benne. Luigi ide is követte. Letépte társa fejről a parókát, és Marcello már nemcsak hacukájától, hanem hajától is megfosztottan menekült tovább.

Szédületes kergetőzés volt. Amit a két virtuóz artista bemutatott, valóban minden várakozást felülmúlt. A nézők egyik ámulatból a másikba estek, s szinte már egyfolytában tapsoltak.

– Mint az ördögök ...! Hihetetlen ...! Bravó, bravó ...!

Már a kupola alatt folyt a lélegzetelállító hajsza, és már látszott, Marcello számára nincs menekvés, hogy legnagyobb bánatára muszáj a fönti porondocsára toppannia.

Ezt meg is cselekedte végül, és Luigi hatalmas, durva gúnykacajjal visszacsúszott a földre.

Kigyúltak az összes reflektorok, és szegény Marcello ott állt a vakító fényözönben, egy szál trikócskában, szánalmasan, tehetetlenül, kopaszon és pocakosán, ott toporgott a kupola alatti kerek kis porondon, s Luigi korbácscsattintására fel kellett emelnie és meg kellett szagolgatnia jutalmát, az ócska papírvirágot, sőt a zenekar felharsanó, vaskos indulójára kénytelen volt még táncra is perdülni.

Aztán a zenekar hirtelen elhallgatott, újból durrant Luigi korbácsa, és a pillanatnyi mély csendben Marcello hüppögve, a könnyeit nyelve, meg-megbicsakló hangon énekelni kezdett:

– Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice ... o, troppo felice! O, felicissimo ...

És egyszerre felcsuklott belőle a zokogás. Sírt, zokogott, bömbölve jajveszékelt és fénylő, tar koponyáját öklözte mérhetetlen keserűségében, hogy ott kellett hagynia egyszerű, de igaz boldogságának tárgyát, a sok szép piros almát, melyeket nagy bakugrások közepette éppen most taposott el Luigi diadalittas, sátáni hahota kíséretében.

Nem, ezt a látványt Marcello már nem bírta elviselni. Agya megbomlott, és kihúzva fenekéből a konyhakést, ott helyben azonmód szíven döfte magát, de még haláltusájában is azt énekelte, egyre halkulóbb hangon: – O, molto felice... o, troppo felice...

Azzal kiszenvedett, és a közönség helyéről felpattanva, elragadtatottan ordította: –

Marcello! Marcello! Bravó!

S Marcello már le is csúszott egy rúdon, hajlongva, hajbókolva, csókokat dobálva fogadta a tomboló ovációt. Széles arca fénylett az örömtől, a sikertől, a győzelemtől, és a tapsorkán, a fergeteges ünneplés tetőfokán hirtelen akkorát rúgott ellenfele hátsófelébe, hogy Luigi bohóc egy gyönyörű, szárnyas szaltóval kirepült a porondról.

Marcello most végre magához szoríthatta megmaradt almáit. Ismét játszani kezdett velük, labdázott, zsonglőrködött, babusgatta őket, miközben újra meg újra gyöngyöző kacagásra fakadt együgyű, de mámoros örömeiben, és hempergett és bukfencezett és cigánykereket hányt, az elképzelhető legnagyobb boldogságban úszott – mígnem felharsantak a trombiták, megperdültek a dobok, a zenekar vidám csinnadrattába fogott, s ezzel véget ért a produkció.

A nézők kitódultak a cirkuszból, lármázva, hahotázva, rikoltozva lepték el az utcát. Villamosokra kapaszkodtak, autókba ültek vagy gyalogszerrel vágtak neki az éjszakai városnak, dudáltak, füttyültek, kurjongattak, és harsányan és bömbölve énekelték: – Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice ... o, troppo felice! Felicissimo ...

Nem is sejtették, hogy gúnydaluk annak a szomorú szemű, magas férfinak szól, aki magányosan álldogált a villogó neonreklámok alatt, Marcello bohóc hatalmas, nevető képe előtt. Mélyen homlokába húzott kalapja karimája alól tehetetlenül nézte, figyelte a különös kavalkádot, a féktelen, elszabadult, veszett jókedvet, a torz örömmel ezt az elemi erejű kitörését, ezt az esztelen, vad, félelmetes őrjöngést, az egész szörnyűséges, tomboló zűrzavart, majd végül vállat vont, és görnyedten, fél lábára bicegve, ő is elindult a kocsijához ...

A reggeli lapok első oldalukon hozták Marcello szenzációs bemutatkozását. Kövér betűs, öles szalagcímek, több kolumnás beszámolók és fényképek, fényképek, fényképek... Ám azt a rövid hírt, amely általában az utolsó oldalak valamelyikén szerepelt, egyéb apróhírek közé betördelve, csak néhány szemfüles olvasó vette észre.

A hír a következő volt:

Mára virradó éjszaka, percekkel éjfél titán, a városból kivezető országúton halálos kimenetelű autóbaleset történt. A szerencsétlenség áldozata Giovanni Zampa, 46 éves férfi, aki Bernardo néven ünnepelt bohóc volt egykor.

1962-1990

Ítélet a Liluli-sziget ügyében

In memoriam R. R.

Az örök bevezettek a tárgyalóterembe.

A pulpituson ott ült a bíró, oldalán a két esküdttel. A terem zsúfolva volt hallgatósággal. Kellemetlen szorongás töltött el. Miért vannak itt ennyien? Talán nem tudják, hogy az egész csak egy buta félreértés? ...

– Vádlott! Álljon fel! – szólt a bíró, és én felálltam. Bíztam benne, hogy percek alatt tisztázódní fog a büntelenségem.

– Neve?

Megmondtam a nevem.

– Mikor és hol született?

Megmondtam, hogy mikor és hol születtem.

– Büntetve volt?

– Nem voltam.

– Megállapítom, hogy a vádlott nem ennek a városnak a szülőtte, és hogy büntetlen előéletű.

A bíró megigazította a szemüvegét, és újból rám pillantott. A tekintete hűvös volt, a hangja száraz. Szikár arcán nem mutatkoztak érzelmek.

– Ismertetem a vádat. Ön egy kisfiútól és egy kislánytól elorozta a reményt. Ezért lélekölés vádjával áll a bíróság előtt. Megértette a vádat? Bűnösnek érzi magát?

– Ártatlan vagyok – feleltem csengő hangon.

Hátam mögött felmorajlott a hallgatóság.

– Az ügyész úré a szó – mondta a bíró, és erélyesen megrázta a csengettyűjét.

A padjában magas, sápadt fiatalember emelkedett fel. Egy pillantást vetett felém, s láttam, hogy undorral megvonaglik az arca.

– Tisztelt bíróság – szólalt meg, miközben kinyújtott karral rám mutatott. – Vádolom ezt az embert. Remények elrablásával és előre megfontolt léleköléssel vádolom. Ez az ember, aki itt áll most előttünk, olyan bünt követett el, amellyel az emberiség legnagyobb gonosztevői közé süllyedt.

– Tiltakozom! – ugrott fel a védőm, és kövér arcán izzadság fénylett. – Tiltakozom a *legnagyobb* szó mint minősítés ellen. Ez prejudícium. A tisztelt bíróság vegye tekintetbe, hogy csak egy köznap gonosztevővel van dolga.

Elképedve bámultam oda rá. Gonosztevő? Én? Megvesztek ezek ...?

– A bíróság a tiltakozásnak helyt ad – mondta a bíró, és emelt hangon rögtön csendet parancsolt, mert a teremben néhány zajosan adtak kifejezést nemtetszésüknek.

Az ügyész folytatta:

– Tisztelt bíróság! Egy alig hétéves kisfiú meg egy hasonló korú kislány hitt abban, hogy a széles franciaágy egy óceánjáró hajó, a parkett maga a végtelen tenger, hogy az ágyon tótágast állított kisasztal a parancsnoki híd és a sárga pamutkutya egy Balambér nevezetű hajószakács. Mind a ketten meg voltak győződve arról, hogy a Tóbiás névre hallgató barna plüssmackó, a hajó kapitánya, egy minden elképzelhető nemességgel felruházott lény, a hajót elvezeti Liluli szigetére, ahol is a derék rézbőrű nép, a liluli már régóta a hódító, gonosz makadámok uralma alatt sínylődik. Mi volt a kicsiny, de bátor expedíció terve? Mi tette szükségessé és sürgetővé az expedíció megszervezését? Kik vettek részt a vállalkozásban, és miféle célokat tűztek maguk elé? Milyen rakománnyal indultak útnak, és rakományukat mire szánták? Végezetül pedig: miért és miképpen hiúsult meg az egész vállalkozás? Ezekre a kérdésekre fognak a tanúvallomások választ adni. Kérem a vád első tanújának a meghallgatását.

Egy fehér hintaló billegett be. Éreztem, hogy elvörösödöm, mert akkor este azon különösen csúfolódtam, hogy ő az árbocmester. Ki hallott már olyat, hogy egy hintaló árbocmester legyen?

Ő is elpirult, amint meglátott. Fel-alá hintázott zavarában, amíg az eskü szövegét mormolta.

– Tanú úr – szólította meg az ügyész. – Ön, ugyebár, árbocmesteri beosztásban szolgált azon az óceánjárón, amely a Liluli-szigetre indult.

– Igen, kérem – válaszolt elfogódottan a hintaló. – Nagy tisztesség volt számomra

az a beosztás.

– Meg tudná mondani, kik voltak még ott a hajón?

– Mindenkire már nem emlékszem. Emlékszem természetesen a kisfiúra és a kislányra, meg Tóbiás kapitányra és Balambérra, a szakácsra, és egy fekete macskára, akinek nem ismerem a nevét, de ő különben is közvetlenül az indulás előtt leugrott a tatról, és kereket oldott; aztán ott volt kalitkájában a Lóri papagáj, aki ért a lilulik nyelvén, és tolmácként tartott velünk, és ott volt még egy nagy néger baba is, aki a kislány nyuszibundáját viselte, mert fázott a csípős tengeri szélben. Ezenkívül egy skatulyában behajózott negyven ólomkatona, Boldizsár hadnagy vezényletével.

– Tudottá ön arról, tanú úr, hogy mi volt az útjuk célja?

A hintaló meghimbálta magát.

– Hogyne, kérem. A kisfiú még közvetlenül az indulás előtt összehívott valamennyiünket, és beszédet intézett hozzánk. Azért kell odamennünk, mondta, hogy megsegítsük a lilulikat.

– Éspedig miben?

– Abban, hogy megszabadulhassanak a makadámoktól, akik valaha elfoglalták a szigetüket. A makadámok ugyanis nagyobbak és erősebbek náluk, és komisz dolgokat művelnek velük. Büntetéseket szabnak ki rájuk, megverik és éheztetik őket, de még az üveggolyóikat is elszedik és kiszúrják a fociabdájukat, mert a szegény liluliknak játszaniuk sem szabad. Mondhatom, az egész legénység fel volt háborodva. Alig vártuk, hogy a makadámok szeme közé nézhessünk.

– Röviden szólva tehát: önök fel akarták szabadítani Liluli szigetét?

– Igen, kérem – bólintott szerényen a kis hintaló –, erre szövetkeztünk. És ezért szívtuk el közösen a hadipipát is. A kisfiú nem titkolta, hogy nehéz és véres csaták elébe nézünk. Azt hiszem, az a gyáva kandúr éppen emiatt szökött meg. De hát, minden kikötőben akadnak ilyen kétes alakok ...

– Ismertetné velünk részletesen is a tervüket?

– Ebben nem vagyok kompetens, ügyész úr. Erről Boldizsár hadnagy számolhatna be.

– A rakományukról mit tudna mondani?

– Egészen a vízvonalgig meg voltunk pakolva. Befőttem, csokoládéval, süteményekkel és mindenféle más nyalánkságokkal. A raktáraink pedig dugig voltak játékkal. Én magam is azért kerültem a hajóra, hogy a liluli gyerekek lovagolhassanak majd rajtam.

– Az ön sörénye, tanú úr, megtépázottnak látszik. A farkát is kiráncigálta valaki. Mikor szenvedte el ezeket a külsérelmi nyomokat? Még az indulás előtt? Vagy utána?

A hintaló ismét elpirult. De ezúttal egészen a füle hegyéig.

– Utána – rebegette alig hallhatóan.

– Ki volt az elkövető?

– Muszáj felelnem erre? – és a tanú segélykérően a pulpitusra pillantott.

– Ön bíróság előtt áll – figyelmeztette a bíró.

A kis hintaló lehajtotta a fejét.

– A kisfiú – mondta, s erre a hallgatóság újból felmorajlott. – Leszakította az egyik kengyelemet, és belemarkolt a sörényembe. Aztán a farkamat is kicibálta.

– Mit gondol? – firtatta az ügyész. – Vajon mindezt miért tette?

– Elkeseredésében, uram. Nagyon-nagyon el volt keseredve. Még sírt is. Ügy

zokogott, a fejét a vánkosába fúrva, hogy aki csak hallotta, annak elfacsarodott a szíve. Később meg tombolni kezdett, akkor hagyott helyben ilyen alaposan, Tóbiás kapitánynak pedig leszakította a lábát, és közben azt kiabálta: hülyék vagytok, hülyék mind! nincs is Liluli-sziget! De még a kislány copfjába is belekapott, őt is megtépázta, és egyre csak azt ordította, hogy nem létezik az a sziget, az egész család meg ámítás...

A terem zúgott, a bíró a csengettyűjét rázta. A védőm az asztala fölé hajolt és lázasan jegyzetelt. Én a vállamat vonogattam. De ha egyszer valóban nem létezik az a sziget...!

Az ügyész megigazította a talárját.

– Tanú úr! Legyen szíves, most számoljon be arról az estéről, amikor a vádlott megjelent a fedélzeten. Részletesen beszélje el, kérem.

A hintaló riadtan pislogott.

– Hát bejött... bejött a szobába. A kisfiú ijedtében rákiabált, hogy jaj, vigyázzon, mert körös-körül tenger van, és még bele talál fulladni. Ő azonban csak nevetett és ráült a hajóra ... akarom mondani: az ágyra. Mi valamennyien szörnyen izgatottak voltunk. A kislány könyörgött neki, hogy menjen vissza a partra az egyik csónakunkkal, mert könnyen elsüllyedhetünk. De nem ment vissza. Csak nevetett rajtunk. És azon is csak nevetett, amikor Tóbiás kapitány leállította a motorokat és horgonyt vetett, Boldizsár hadnagy pedig riadót fúvatott. A térdét csapkodta, úgy nevetett. És amikor megtudta az úticélunkat, még a könnyei is potyogni kezdtek... Kigúnyolt bennünket.

Ez nem igaz, méltatlankodtam magamban, ez a hintaló kiszínezi a dolgokat. Nem potyogtak a könnyeim, és nem is gúnyolódtam. „Micsoda kis szamarak vagytok!” – mindössze ennyit mondtam a két gyereknek, ezt is elnézéssel, korholóan, és nagyon is komoly szavakat intéztem hozzájuk.

A hintaló lehorgasztott fejjel billegett az emelvény előtt, kicsit szipogott.

– Aztán elmondta, hogy a Liluli-sziget nem létezik, nincsenek lilulik, makadámok, és a hajónk csak egy ágy, és a padló az nem tenger ... meg még azt is mondta, hogy a kisfiú, aki már iskolás, vagyis egy nagy és okos gyerek, játszhatna valami értelmesebbet is az efféle csacskaságoknál. Biciklizzen például, vagy focizzon, az való egy fiúnak. Vagy ha már mindenáron fantáziáim szeretne, hát játsszék a betűkirakóval vagy a puzzle-lal, mert azok legalább élesítik az elmét, de a legjobban persze azt tenné, hogyha a fémépítőt szedné elő, vagy a *Tanulj meg takarékoskodni*-t, hiszen semminek sem veszi majd nagyobb hasznát az életben, mint a kézügyességnek és a pénzzel való bánni tudásnak, ha boldogulni akar. A kisfiú eleinte ellenkezett, de ő végül ráripakodott, hogy ne makacskodjék, fogadja meg az okos szót, és különben is micsoda dolog egy felnőttel feleselni... Ami később történt, azt már az előbb elmondtam.

– Köszönöm, ennyi elég. – Az ügyész visszaült a helyére.

– Öné a tanú, védő úr – mondta a bíró.

Az ügyvédem csak egyetlen kérdést tett fel.

– Tanú úr! Ön a vallomásában bizonyos... hm ... bántalmakról is beszámolt, amelyeket a kisfiú követett el Tóbiás kapitány, a kislány és az ön sérelmére. Mármost amikor mindez megtörtént, a vádlott jelen volt-e, vagy sem?

– Nem – rázta meg a fejét a hintaló –, akkor már nem. Akkor már elment.

– Köszönöm! Felbújtás tehát nem történt – és védőm enyhén meghajtotta magát a pulpitus felé. – Kérem a tisztelt bíróságot, hogy tartsa szem előtt ezt a körülményt, amelyet a védelem igen fontosnak tekint, mert ebben a vonatkozásban kizárta teszi a vádlott rosszhiszeműségét.

– A bíróság mérlegelni fogja – intett a bíró, azzal elbocsátotta a hintalovat, és a vád újabb tanúját szólíttatta be.

Egy aprócska, bár annál rátartibb, kardos, piros mentés, de igencsak ütött-kopott ólomkatona jelent meg a bíróság előtt. Napóleon-kalpagját feszesen a hóna alá szorítva, pattogó hangon ismételte meg az eskü szövegét.

– Boldizsár hadnagy – pillantott rá az ügyész –, ön, ugyebár, résztvevője volt a Liluli-szigetre induló expedíciónak?

– Igen, uram – hangzott katonásan.

– Hány főnyi csapat fölött parancsnokait?

– Kerek negyven fő, egy szakasz fölött, uram.

– Mi célból került ön és a szakasza a hajóra?

– Hogy adott esetben fegyveres erővel biztosítsuk a vállalkozás sikerét.

– Beszélne erről bővebben?

– Készséggel, uraim. A haditerv a meglepetésre épült. Álcázott partraszállás egy lakatlan szigetrészen, és erőink egyben tartásával sorozatos, gyors rajtaütések a szétszórt makadám őrállomásokon. A liluli harcosok, előzetes titkos levelezésünk alapján, ezután egyesültek volna velünk, Piros Toll vezetésével. A döntő csatát a székváros mellett vívtuk volna meg a makadámokkal, és biztosíthatom róla, uram, hogy módfelett jó esélyekkel.

– Ezt a véleményét mire alapozza, hadnagy?

– A pompás haditervre, a felkelő liluli harcosok tekintélyes számára, parancsnokunk, a kislegény hadvezéri tehetségére, továbbá katonáim kiváló harcképességére és az ügy iránti állhatatosságára. Az ólomkatona, uram, nemcsak a szerelemben rendíthetetlen.

Annyi méltósággal csengett ez, hogy önkéntelenül is lesütöttem a szememet. Már bántam, hogy aznap este megsértettem a mokány kis katonát.

– Kérem, mondja el nekünk – intett az ügyész –, hogy min bukott meg végül a haditerv.

A haditerv, már engedőimet, uram – jött a válasz udvariasan, de határozottan –, nem bukott meg. A vállalkozásra nem került sor.

– Miért nem?

– Mert ez az ember itt közbeavatkozott – és Boldizsár hadnagy megsemmisítő pillantást lövellt felém.

– Éspedig hogyan?

– Demoralizálta az expedíció tagjait.

– Beleértve az ön szakaszát is?

– Amennyire csak tőle telt – biccentett a hadnagy.

– Részletezné?

– Nos, uram, először is nevetségessé kívánt tenni az alattosaim előtt azzal, hogy gúnyosan elgajdolta a gyermekdalt: „Gyere vitéznek, állj közénk, Boldizsár!” Hasonló hangnemben figurázta ki ólomkatona-mi voltunkat, tökmag paprikajancsiknak titulálva bennünket. De lefitymálta az egyenruhánkat és a fegyverzetünket is. Ezzel végképp kedvét szegte a kislegénynek, és visszavonhatatlanul elkéséřítette. Sőt, méltatlan haragra gerjesztette ellenünk.

– Lettek ennek következményei?

– Bizony hogy lettek, uram! – hangzott keserűen.

Az ügyész néhány másodpercig figyelmesen fürkészte. – Ön a jobb lábára biceg, hadnagy.

– Éles a szeme, uram.

– Volna szíves sebesülése körülményeit ismertetni velünk?

Az ólomkatona hallgatott. Amióta belépett a tárgyalóterembe, először látszott rajta feszengés. – Kérem, uram, jogomban áll erre a kérdésre a választ megtagadni?

– Ön eskü alatt vall – figyelmeztette őt is a bíró –, az igazat, csakis az igazat, a színtiszta igazat kell elmondania. Vagyis köteles válaszolni a fölített kérdésre.

– Értettem – bólintott a hadnagy, és újból az ügyészre pillantott. – Hát, uram, én bízvást elmondhatom magamról, hogy szerencsés csillagzat alatt születtem. Ugyanis másodmagammal csak nekem sikerült a kislegény haragját ép bőrrel megúsznom. Kettőnk, a kornétást meg engem, akik valamiképp kipottyantunk a körletünkül szolgáló fadobozból, pusztán csak odébbbrúgott, amikor felkapta azt a dobozt, és a nyitott kályhaajtón át a lángok közé vetette.

– A katonákkal együtt?

– A katonákkal együtt.

Az elszörnyedés moraja hullámozott át a hallgatóságon. Az ügyész is nehezen titkolta megrendültségét.

– Mit tud a sorsukról, hadnagy? – kérdezte csendesen.

– Az ólom már 327 fok Celsiuson megolvad, uram. – A hadnagy barázdált, kemény arcán hirtelen egy könnycsepp gördült végig. – Akármint is, uram, hősi halottak ők mindannyian.

Nem, ezt nem akartam, védekeztem magamban. Nem is tudtam róla. És természetesen megakadályozom, ha ott vagyok ...

A teremben csend volt. Nem mertem felpillantani, mert éreztem, hogy minden szempár rajtam függ.

A védőm kapta meg a szót. Ezúttal is csak azt kérdezte meg, hogy jelen voltam-e a cselekmény elkövetésekor. Boldizsár hadnagy kurta *nemmel* válaszolt, s ezzel a kihallgatása véget ért. Bokáját összecsapva, kis főbiecentéssel köszönt el a bíróságtól.

– Vádlott – fordult hozzám a bíró –, ha van bármilyen észrevétele vagy megjegyzése a két tanúvallomáshoz, most megteheti.

Felzajdult a terem, amikor őreim között fölálltam.

A lábam remegett, mintha hirtelenében minden erő elszállt volna belőle. Bátorság, biztattam magam, és úgy éreztem, szükségem van erre a biztatásra.

– Tisztelt bíróság – szólaltam meg, ám hangom elfogódottságán nem tudtam úrrá lenni. – Amit a két tanú elmondott, az nagyjában-egészében valóban úgy történt meg. De a vallomásuk mégsem igaz. A legfontosabbat hallgatták el. Azt, hogy csupán játék folyt ott.

– *Csupán?* – A bíró magasra rándította a szemöldökét.

– Ezért a kijelentéséért rendreutasítom. A játék, jegyezze meg kérem, igen komoly dolog – és a csengettyűjéért nyúlt, mert a teremben néhányan lelkesen megtapsolták a szavait.

– A játék, az játék – makacsoltam meg magam. – Hozzanak ide egy atlaszt, és keressék ki benne Liluli szigetét. Nem fogják megtalálni. Ilyen nevű sziget nincs. Mint ahogy nincs és nem is volt se liluli, se makadám nép. Üssék csak fel bármelyik

lexikonban ezt a két címszót! Én vettem magamnak a fáradságot. *Liluli* – nos, ez egy színdarabcím, egy francia író darabjéé, amely könyvben is megjelent. A *makadám* egyfajta útburkolat. Zúzott kőből készült, hengerelt útburkolat, amelyet MacAdam skót mérnök alkalmazott először, ha a Nagy Larousse Szótárnak hinni lehet. Sejtelmem sincs, hogy miért éppen ez a két szó botlott a fiú eszébe ...

A hallgatóság zúgott. A bíró megkocogtatta ceruzájával az asztalt. – A bíróság türelemmel hallgatja önt, vádlott. De örülnék, ha végre arról beszélne, ami a tárgyhoz tartozik.

– Hiszen azt teszem. Az ártatlanságomról beszélek. Arról, hogy a tényék az én pártomon állnak. Hogy igazam volt, és igenis helyesen cselekedtem, amikor a két gyereknek bebizonyítottam játéuk abszurditását.

Mögöttem egyre nagyobb lett a zaj. Felháborodott kiáltások hallatszottak a tágas terem minden sarkából.

A bíró mozdulatlan tekintettel fürkészett. – Kénytelen vagyok figyelmeztetni, hogy a bíróság előtt nem köteles önmaga ellen vallani. És arra is felhívom a figyelmét, hogy a törvény nem ismerete nem mentesít a jogkövetkezmények alól.

– Semmi okom, hogy féljek a jogkövetkezményektől – vágtam rá. – Én éppen akkor követtem volna el bűnt – kiáltottam a növekvő hangzavarban –, méghozzá megbocsáthatatlan bűnt, tisztelt bíróság, ha szemet hunyok a két gyerek képzelgésén. Ha rájuk hagyom, hogy létezik a lilulik szigete, és hogy egyszer talán el is juthatnak oda ...

Hangomat ekkor már elnyelte a hurrogás. Egyetlen heves tiltakozás volt az egész tárgyalóterem. A bíró a csengőt lóbálta, de mindhiába. Kinyíltak a nagy szárnyasajtók, és keretükben örök jelentek meg. Az ügyvédem köpcös alakját meghazudtoló fürgeséggel, mindkét karjával a levegőt kaszálva, egészen a pulpitusig rohant előre.

– Engedelmet – harsogta túl a lármát –, engedelmet, tisztelt bíróság! A védencem pillanatnyilag nincs abban az állapotban ... a zavartsága szemmel látható ... kérem a tárgyalás felfüggesztését ...

A bíró a homlokát ráncolta, majd biccentett. – A védő úr indítványát a bíróság elfogadja. Negyven perc szünetet rendelék el.

Visszakísértek a fogdába. Kisvártatva a védőm is betoppant.

– Mondja, ember – támadt rám sopánkodva –, az eszén van maga? A legsúlyosabb terhelő vallomást teszi önmaga ellen...? Legalább hallgasson, az isten szerelmére, ne szóljon semmit, csak ha feltétlenül szükséges! – Leroskadt mellém a priccsre, és egy nagy kendővel szuszogva törölgette a homlokát. – Nem tudom, hogyan fogom ebből a csávából kihúzni...

Értedem kis mosollyal rándítottam meg a váltamat.

– Mi sem lesz annál könnyebb! Még hogy tenger- meg óceánjáró ... lilulik meg makadámok ... Továbbra is kíváncsian várom, hogy megmutassák nekem, hol van az az átkozott sziget. Vagy maga szerint talán létezik?

– A képzeletünkben létezhet ilyen sziget.

– Hát ez az! – csattantam fel, dühösen nevetve. – Képzeltések és fantazmagóriák ...! Két gyerek tengerészesdit játszik egy szobában, képzelegnek, tücsköt-bogarat összehordanak... maguk pedig itt... Nem, ez csak rossz tréfa lehet! Agyrém, merő lázálom ... Vagy mindenki megkergült itt maguknál?

Az ügyvéd szótlánul vizsgálgatott. Alig észrevehetően a fejét ingatta. – Honnan vetődött maga ide? Miféle városból, ahol ilyen emberek élnek?

Cigarettaival kínált, maga is rágyújtott.

– Tudja – fújta ki a füstöt –, én megszoktam a bűnt. Össze se tudnám már számlálni, hány gonosztevővel, szélhámossal akadt dolgom az idők folyamán. Ismerem a bűnt, és ismerem a bűnözőket is. Mindegyikük iránt éreztem valami szánalmat, néha még megértést is. Hanem maga... maga valóban egy elvetemült ember. Magára szavakat se találok.

Döbbenet meredtem rá.

– Ezt mondja? – és csak hebegni tudtam. – Hát... nem érti? Maga sem ... senki...? Én az igazat mondtam! Csakis az igazat! A színtiszta igazat!!!

– Hallgasson, kérve kérem, hallgasson – suttogta szinte iszonyodva. – Maga kioltja az ember lelkét. Mindent elpusztít, amiért élni érdemes. És ezt nevezi igazságnak? Erre olyan büszke?

Eldobta a cigarettáját, felállt. – Én védem magát, mert ez a kötelességem. És mindvégig becsülettel védem majd, arra mérget vehet. Együttérzést azonban ne reméljen tőlem. De azért a nyaktilótól meg fogom menteni.

– Mit beszél? – Végigszánkázott a hátamon a hideg. – Nyaktiló?

– Guillotine – bólintott egykedvűen –, ha úgy jobban ismeri.

Amikor ismét elővezettek, még mindig kábult voltam ettől a beszélgetéstől.

– A tárgyalás folytatódik – rázta meg a csengőjét a bíró. – Szólítsák a következő tanút!

Egy szőke kislány állt a pulpitus előtt, ibolyakék ruhácskában, két tömött copfjában hasonló színű masnival. Szomorú, komoly tekintettel nézett az ügyészre, aki fölemelkedett az asztala mögött, cs megkezdte a kihallgatást.

– Ön, ugye, ott volt azon a hajón, amely Tóbiás kapitány irányításával a Liluliszigetre indult?

– Igen, uram – pukkedlizett a kislány.

– Ki beszélte rá arra, hogy csatlakozzék az expedícióhoz?

– Az expedíció parancsnoka, uraim, akivel egy emeleten lakom. Ő a legjobb barátom.

– Hogyan történt ez a rábeszélés?

– Az iskolában óra alatt levelet kaptam tőle. Az állt benne, hogy délután fontos ügyben vár a hátsólépcsőiházban, a padlásfeljárónál.

– Szabadna tudnunk, miért éppen ott?

– Az a szokásos beszélgetőhelyünk. Ő nemigen jöhet át hozzánk, a mostohamamám nem nézi jó szemmel az ilyesmit.

– Értem – bólintott az ügyész. – Nos, ön tehát elment a megbeszélte találkozóra. Mi történt ott?

– Megkérdezte, hogy részt vennék-e egy veszélyes vállalkozásban, és aztán elmondta, hogy miről is lenne szó.

– Mit mondott el közelebbről?

– Azt, hogy itt az idő, nem nézhetjük tovább közömbösen a lilulik szenvedését, akik most már maguk is változtatni akarnák a sorsukon.

– Ezt az utóbbi kijelentését mire alapozta?

– Arra a titkosírásos levelezésre, amelyet a lilulik főnökével, Piros Tollal folytatott már egy ideje.

– Ön azonnal ráállt a dologra?

– Azonnal, uram – hangzott határozottan.

– Miért?

– Hát, mert először is ő a legjobb barátom, és ha veszély fenyegeti, mellette a helyem. Azonkívül az expedíció tagjai között egyetlen lány se volt, pedig lányokra igenis szükség van egy ilyen vállalkozásban. A fiúk mindig bátrabbak és odaadóbbak, ha egy lány is van mellettük.

A hallgatóság elismerően morajlott. Értelmes és talpraesett volt ez a kislány, nem vitás. És megint csak feltűnt nagy, szürke szemének a szomorúsága.

– Az ön expedícióbeli részvételét – folytatta az ügyész – tehát csakis ilyen személyes természetű megfontolások motiválták?

– Nem, utam. Engem nagyon meghatott a lilulik szomorú élete. Arra gondoltam, hogy éppen olyan rossz soruk lehet, mint azoknak a gyerekeknek, akiknek csak egy mostohamamájuk van, és attól örökösen kikapnak.

– Kérdésem volna – szólt közbe hirtelen a védőm.

– Tiltakozom – mondta az ügyész. – Most az enyém a tanú!

De a bíróság a tiltakozást elutasította, és a védelem feltehetette a keresztkérdéseit.

– Önt bántalmazni szokta a mostohája?

A kislány elpirult.

– Nem mindig – felelte.

– Vajon nem csupán azért akart ön a szigetre hajózni – feszegette a védőm –, hogy elszökhessen a mostohájától?

A kislány még jobban elpirult, egészen lángba borult az arca, de hevesen ellenkezett. – Nem, uram, nem! Ön téved! Én szívből kívántam, hogy sikerrel járjunk. És mindent megtettem volna azért, hogy a liluliknak jóra forduljon az életük, és megtanuljanak végre örülni. A világon minden embernek tudnia kéne örülni.

Az ügyész vette vissza a szót.

– Ön a három babáját is magával vitte az útra. Mi célból?

– Hogy a liluliknak adjam őket.

– És most, hogy az expedíció terve megfeneklett, most hogyan fogja eljuttatni hozzájuk a babákat?

A kislány szeme kerekre tágult. – De hiszen nincsenek is lilulik ... Az ügyész úr talán nem tudja? Az a sziget nem létezik. De nem is nagy baj! Legalább megmaradnak a babáim, és én öltöztethetem őket. Ez okosabb dolog.

– Talán hallotta valakitől, hogy a lilulik szigete nem létezik?

– Igen, uram.

– Kitől hallotta? Kérem, mutasson rá.

A kislány felém pillantott, és zavarában a szoknyája szegélyét huzigálta.

– Tőle – mutatott rám. – És ő biztosan tudja is, hiszen felnőtt.

– Nincs több kérdésem – mondta az ügyész.

A terem forrongott, szinte tapintható volt a felém áramló ellenszenv.

A védőm kapta meg a szót. Röviden élt vele.

– Kérem a tisztelt bíróságot, hogy tulajdonítson kellő jelentőséget a tanú mostohaanyjára vonatkozó vallomásának. Teljességgel nyilvánvaló, hogy a tanú

korábbi életében számos olyan mozzanat lelhető fel, amely lelkileg quasi előkészítette a mostani szomorú fejleményt. Márpedig ez feltétlenül enyhítő körülmény, méghozzá nyomósán enyhítő körülmény védencem számára.

Elegem lett a prókatorai csűrés-csavarásból. És abból is, hogy packázzanak velem.

– Ez a kislány árva – ugrottam fel. – Vagy nem hallották? A mostohája nap nap után megkeseríti az életét. Az egyetlen öröme: a babái. Nem lett volna-e hitvány dolog szemet hunynom azon, hogy egyetlen valóságos kis öröme helyett együgyű, botor képzelgéseknek engedje oda magát?

A hangzavar elviselhetetlenné fokozódott. Az örök többeket kivezettek a teremből. A bíró csak nehezen teremtett rendet.

– Vádlott – fordult hozzám a lárma elültével –, ismételten felhívom a figyelmét arra, hogy nem köteles önmaga ellen vallani, és hogy törvényeink nem ismerete nem mentesíti.

– Micsoda törvény az – fakadtam ki –, amely a hazugságot erénnyé emeli, és az igazságot bűnnek tünteti fel?

– Ezért rendreutasítom.

Nem törődtem vele, már minden porcikámat elöntötte az indulat.

– Engem úgy neveltek, és jól neveltek – folytattam –, hogy két lábbal álljak a földön. Korán megtanultam az élet játékszabályait. Megtanultam, hogy olyannak lássam a világot, amilyen, és ne olyannak, amilyennek látni szeretném. Álmodozás helyett mindig is a dolgomat tettem. Én, tisztelt uraim, nem vagyok fellejjáró. Még kevésbé szédelő. Sose vinne rá a lélek, hogy visszaéljek a gyermeki hiszékenységgel. Én csak azt tettem, amit kötelessége minden jóra való, józan felnőttnek megtennie. Ráébresztettem két gyereket a való világra. Arra, hogy az ágy ágy, az asztal asztal, az álom álom. Hová jutnánk, ha álmodozásokra adnánk magunkat?

– Harmadszor figyelmeztetem, hogy a bíróság felhasználhatja ön ellen a vallomását, és fel is fogja használni, ha a figyelmeztetést továbbra se fogadja meg.

– Nem ismerem el a törvényeiket – kiáltottam. – És az illetékességüket se, hogy ítéelkezzenek az ügyemben. Önök összetévesztik a vágyaikat a tisztánlátással, az álmaikat pedig a valósággal. Milyen igaz, amit a költő ír! „*Ábrándozás az élet megrontója, / Mely kancsalul, festett egekbe néz.*”

A bíró a homlokára tolta a szemüvegét. Azt vártam, hogy megvonja tőlem a szót.

De nem vonta meg, fölvette a kesztyűt.

– Ön téved – mondta. – A tisztánlátás józansága nincs ellentétben vágyaink szenvedély ességével. Mint ahogy az álom sem ellentétes a valósággal. Az igaz, hogy az álom nem helyettesítheti a valóságot, de a valóság se nélkülözheti az álmokat. Ön egy versből idézett. Most én is idézek egy versből: „*Mindent, ami szép és fontos, / álomból szöttek meg előbb.*” Másképp hogyan is lelhetne? Hiszen a terveink az álmainkból születnek. Minden terv egy-egy álom formába öntése, amely aztán a mindennapokban valósul meg, hogy teljesülvén újabb álmokat keltsen, amelyekből megint csak tervek születnek. Nagyon is helyénvaló tehát, ha a kérdést, amelyet ön tett fel, megfordítom. Hová jutnánk, ha lemondanánk az álmodozásról? Álmaink végül is arra Valók, hogy többek és jobbak legyünk általuk. És hogy a világot, ahol élünk, szebbé és értelmesebbé tegyük.

– Utópia – vettem oda. – Az ember nem változik. A világ se. És önöknek nincs joguk egy utópia jegyében bíraskodni felettem.

– És ön miféle jogon oltotta ki két gyerekben a reményt?

– A Valóságra ébresztettem rá őket – ismételttem konokul.

– Amire ráébredtette őket: a hétköznapiság, és abban a legfényesebb gondolat is megfakul. Elhitette velük, hogy nem a nyílt tengeren hajóznak, hanem szobafalak közé vannak zárva. Ön kártékony a városunkra nézve.

A dühtől fuldokolva ültem vissza a helyemre. Kártékony? Én? Aki diplomát szereztem, aki világeletemben keményen dolgoztam, s végül ki is küzdöttem a helyemet? Átkozott ámitok! Világcsalók! Miért is jöttem ebbe a nyomorult városba? Ezek közé a kötöznivaló örülték közé?

Belépett a következő tanú. A kisfiú.

Az ügyész föltette a kérdéseit. – Szervezett-e ön expedíciót a Liluli-szigetre?

– Igen, uram – bólintott a kisfiú.

– Miért szervezte meg az expedíciót?

– Hogy segítsünk a lilulikon, uraim. Hogy velük együtt csatába menjünk, és legyőzzük a makadámokat, vagy ott essünk el.

– Miért gondolta, hogy a lilulik segítségre szorulnak?

– Mert gyengék és szegényék. Nincs semmijük. De erről nem ők telhetnék, hanem a makadámok, akik szolgaként dolgoztatják őket, és mindenüket elszedik.

– Honnan tudja mindezt?

– Láttam, hogyan élnek messzi földéken az emberek. Újságképéken meg híradófilméken. Éheznek, sosem tudnak jól lakni. A gyerekeknek cérnavékony a karjuk meg a lábuk, és puffadt a hasuk az éhségtől... és a szemeik, uram, ha a szemeiket látná, a szomorúságot és a könnyölgést a szemeikben ... mintha csak azt kiáltanák a szemeikkel: segítsetek rajtunk! miért nem segítetek?

Valóban, gondoltam, az ilyen fotók és tv-híradók súlyosan megzavarhatják az embert. Főleg egy gyereket. Nem volna szabad közzé tenni ilyen felvételeket.

A teremben csend volt. Az ügyész a torkát köszörülte.

– Értem – bólintott. – Ön tehát ezért akart a szigetre hajózni.

– Ezért, uram. És ezért is vittünk magunkkal annyi rengeteg ennivalót, csokit meg cukrászsüteményt. Hiszen azok a gyerekek még soha életükben nem ettek csokoládét, és azt se tudják, mi a cukrászsütemény.

– Föltéve, hogy a tervük sikerül, ön ml óhajtott volna lenni a szigeten?

– Én nem akartam ott maradni, uram. Megbeszéltem Tóbiás kapitánnyal és Boldizsár hadnaggyal, hogy a makadámok legyőzése után továbbhajózzunk, és az összes többi szigetekről is elkergetjük azokat, akik nem engedik az embereket jól és vidáman élni. Ezért vittünk magunkkal annyi katonát meg puskát.

– Ön talán hadvezér akart lenni, tanú úr? Talán egy olyan sereg vezére, amely az összes szigeteiken fölszabadítja a gyöngéket és a szegényeket?

– Igen, uram, így van – mondta büszkén a kisfiú.

Hogyan is juthatott ilyesmi az eszébe?, töprengtem el. Abszurdum! Hiszen még csak elsős!

Az ügyész figyelmes arccal előrehajolt.

– És most – szögezte neki most mi akar ön lenni?

– Nem tudom – biggyesztette le a száját a kisfiú, és durcásan még a vállán is rándított egy picit. – Én még csak elsős vagyok, majd a szüleim megmondják. Talán focista. Vagy bicikliversenyző. Kérni fogok a papámtól egy igazi versenybiciklit.

– Vagyis nem akar többé felülni arra a hajóra, hogy Tóbiás kapitánnyal és Boldizsár hadnaggyal elhajózzék a lilulik szigetére?

A kisfiúból kipuffant a nevetés. – Hiszen az nem hajó volt, uram, csak egy ágy! Tóbiás sem kapitány, hanem egy maci, akinek már a fél lába is hiányzik. És Boldizsár hadnagy csak egy vacak ólomkatona, és ólomkatonával ma már egyetlen gyerek se játszik. – S egyre csak nevetett. – A sziget pedig csak mese. Mint az Operenciás-tenger ...

A bíró rám pillantott.

– Óhajt szólani?

Nemet intettem. Zavaros érzések töltöttek el, egyre különösebben éreztem magam. Ez a gyerek egészen más volt ott a hajón. Miért nevetett ilyen furcsán? Ilyen ... ilyen felnőttesen? ...

Újra az ügyész állt fel. Néhány pillanatig habozni látszott, de aztán határozott hangon szólalt meg:

– Tisztelt bíróság! A vád további tanúinak felsorakoztatásától eltekint. Az ügy teljességgel világos. A vádlott felelősséggel tartozik egy remény elrablásáért és kétredebéli lélekölésért. Az emberi remény elrablása, a jövő elpusztítása törvényeink szerint főbenjáró bűncselekmény. A vádlott reményfosztottságba taszított egy kisfiút meg egy kislányt, alkalmatlanokká téve őket immár nagy gondolatokra és nemes cselekedetekre. A legsúlyosabb büntetés kiszabását kérem.

Dermedten ültem a helyemen. A padsorokban dörgött a taps. A bíró alig győzte a csengőjét rázni, és azzal fenyegetőzött, hogy a termet kiürítetteti.

Amikor helyreállt a rend, megadta az utolsó szó jogát.

Még mindig kóválygó fejjel, szédelegve álltam fel.

– Ártatlan vagyok – suttogtam. – Hitemre mondom, hogy ártatlan. Engem nem lehet elítélni. Mert ha igaz volna is mindez... még ha feltételezném is, hogy rosszat követtem el a két gyerek ellen ... hiszen az élet úgyis megrontotta volna őket. Ha nem most, hát később. Ha nem én, valaki más. Mert valaki mindig betoppan, hogy megmagyarázza: Liluli szigete nem létezik ... Valaha magam is álmodoztam egy ilyen szigetről. Mi is volt a neve ...? Nagyon rég történt... már nem emlékszem ... És aztán egy este az én szobámba is benyitott valaki ... Attól kezdve nem ábrándoztam többé, s ennek mindig is hasznát vettem. Sohase éltem át kudarcokat, nem értek fájdalmak, nem ismertem a békétlenséget. Érvényesültem. Fokról fokra elértem mindent, amit akartam. És mi lehetne fontosabb a boldogulásnál? Ez az élet törvénye. Ez az, amit kötelességemnek tartottam a két gyerekkel is megérettetni. Az ember, írta Pascal, a természet legtörekenyebbje. És én úgy gondolom, a mindenségnek nem kell föl fegyverkeznie ahhoz, hogy könnyűszerrel eltíporja, ha túl nagyra tör, és hiú mámorában olyasmin is változtatni akar, ami a természet örök rendjébe ütközik.

Mi mászt mondhattam volna még?

Elhallgattam, visszaereszkedtem a helyemre.

A terem zsibongott. A bíró szenttelen arcán most egy pillanatra ugyanaz a viszolygó kifejezés jelent meg, amelyet némelykor az ügyész sem tudott palástolni a per folyamán.

– A bíróság ítélethozatalra vonul vissza. Vezessék el a vádlottat.

Lehorgasztott fejjel ültem a zárkában. Már nem voltak illúzióim. Semmi kétség, akármi legyen is az ítélet, végrehajtják. Egy fikció ... egy gyermeki ábránd miatt...

Megborzongtam. Hát ilyen sokat ér az ember élete?

Hirtelen egy arcot láttam magam előtt. Egy szemüveges, puha, fehér arcot. Ő az! Táska szemé elkekenyedik és az ajka rángatózik a nevetéstől. „Hiszen az nem hajó! Az egy sezlón...! És hogy a partvis az ágyúd ...? A partvis, amivel anyád a gangot söpri... Jaj, ne nevetess... ó, te, jaj, hiszen mindjárt belepusztulok! A partvissal akarsz löni... az ellenségre ... a *rosszakra* ... jaj, ez nem lehet igaz...! szétpukkadok... belehalok ...”

Miért jött be? Hogy merészelt belépni abba a szobába? Miért nevetett ki? Meglehet, másképp alakult volna minden. Talán én is felszánhattam volna a kisfiú hajójára... tiszteleghettem volna Tóbiás kapitánynak... Igen! Ott álltam volna a fedélzeten és teli torokból kiáltottam volna: „Igenis, kapitány úr! Horgonyt fel, irány a Liluli-sziget! Igenis, utam, teljes gőzzel előre!” És talán ott estem volna el valahol a parti fövényen, a makadámok puskatüzében ...

A visszataszító, petyhüdt arc egyre csak előttem lebegett. Hát ez volnék? Ilyen lennék én is? Valóban kioltottam a reményt ...? Behunytam a szemem. Megértettem, hogy –nem számíthatok együttérzésre.

Az örök értem jöttek, és megint visszakísértek a tárgyalóterembe.

Ünnepélyes csend fogadott. Mindenki felállt.

– A jövő nevében! – olvasta lassan a bíró. – A múlt minden nagy és kis álmodozója nevében! A bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, és halálra Ítéli.

Másnap reggel két ór kivezetett a fogházudvarra, ahol a papírguillotine állott.

1966-1990

Az utolsó hongyarapító

A belügyminister úr rejt jelzett sürgönyét a szokásos szolgálati úton 1913. május hó 11-én, a kora reggeli órákban vettem kézhez. Miután ökegyelmessége sürgönyét a kulccsal megfejtettem, még aznap estére berendeltem Lúgosra a prominens vármegyei urakat, közöttük is legelsőbbben természetesen azokat az urakat, akiket előzetes kiválasztás alapján küldetésemre magammal vinni szándékoztam. Voltak pedig ezek az urak: Issekutz Aurél, a vármegye alispánja, Podhradszky Andor, orsovai járási főszolgabíró, Kardhordó Károly, a vármegye tiszteletbeni főjegyzője, főispáni titkár, Brandstätter József, főispáni irodatiszt, valamint Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy, aki a 43. közös gyalogezred két szakaszával az akció katonai biztosítását volt hivatva teljesíteni.

Mindahányan tudtuk – hiszen már hetek, hónapok, ha ugyan nem esztendők óta a levegőben lógott –, hogy a Gondviselés bennünket, e déli végeken fekvő, a bukaresti emisszáriusoktól bujtogatott oláhsággal naponta élethalálharcot vívó vármegye notabilitásait szemelte ki arra a nemzetünk gyarodását és előmenetelét célzó, nemes vállalkozásra, hogy a történeti események természetes és szükségszerű folyományaképp újabb magyar területi foglalást eszközöljünk édes hazánk üdvére.

Az estére egybegyűlt vármegyei urak illetéknéppen a legcsekélyebb mértékben sem érezhették magukat meglepetve, amidőn néhány ünnepélyesre intonált, beköszöntő mondat után egyenest a tárgyra térve, lakonikusan ismertettem a belügyminister úr sürgönyileg leküldött utasítását, jelesül azt, hogy a cs. és kir. közös hadügymini&ter úrral és az m. kir. minisiterelnök úrral történt hivatalos megállapodás folytán reám

ruháztatik az a magas és történelmi súlyú felelősség, hogy a holnapi nap folyamán a magyar kir. kormány nevében örök időkre elhódítsam és hasonló időtartamra közigazgatásunk keretébe vonjam a Török Birodalom által birtokolt, de kétségkívül jogos fennhatóságunk alá tartozandó Ada Kai eh szigetét, annál is inkább s annál jogszerűbben, mivel sem a balkáni volt török birtokok 'felosztását szabályozó 1913. május 2-iki londoni békekonferencia, sem az ún. énoszmídiai határvonal kijelölésére összehívott nemzetközi értekezlet nem tett említést a vitathatatlanul ezeréves, ősi magyar területnek tekinthető sziget hovatarozásáról. „Kötelességemnek tartom tehát – mondtam befejezésül, miközben kezemet ünnepélyesen díszkardom markolatára helyeztem –, hogy ez órában és ehelyt, itt, tekintetes és nemes Krassó-Szörény vármegye legjelesebbjeinek színe előtt kijelentsem: a reám rótt föladatot ezennel vállaimra veszem, és ha kell, azt fegyverropogásban, vérzivatarok közepette is, a legjobb tudásom szerint, maradék nélkül véghez viszem. Isten engem úgy segítjen!”

A jelenlevők szünni nem akaró tapsa és éljenriadalma után Podhradszky Andor főszolgabíró úr méltóztatott dióhéjban tájékoztatót adni a holnapi naptól immáron hivatala alá tartozó sziget múltjáról, földrajzi, gazdasági és népességi ismérveiről, továbbá jelen körülményeiről. A főszolgabíró úrra kiválóan jellemző, magyar szellemtől áthatott, alapos, ám tömör összefoglalóból megtudhattuk, hogy Ada Kaleh szigete (mely nem más, mint ama bizonyos „Senki szigete”, amelyet koszorús nemzeti poétánk, a mi Jókai Mórunk oly bensőségesre hangolt lyrával énekelt volt meg hírneves „Aranyember”-ében) 1751,32 méter hosszúságú, átlagjában 458,11 méter szélességű és 637 fő lakosságú, nemzetiségére nézve, túlnyomórésztben török. Felekezet szerint 626 fő muzulmán, 6 fő orthodox görögkeleti, 2 fő izraelita; 3 főről (cigány) nincs adat. A lakosság halászatból, zöldség- és gyümölcstermesztésből, valamint kereskedelemről él. Főbb kereskedelmi cikkek, melyeket jobbra az orsovai piacon értékesítenek: cukor, kávé, dohány, rózsaoilaj, szőlő, körte és apró csecsebecsék. Számosan élnek továbbá révészkedésből, akik a kíváncsi utazókat szállítják át sajkáikon Orsováról a szigetre, ahol a török mecset, a nyüzsgő bazár és az exotikus viseletű török nők érdekes látványosságot nyújtanak. Elmondható tehát, amint a főszolgabíró úr jeles föl készütségről tanúskodó, osztatlan tetszéssel fogadott előadásából kiderült, hogy Szent István országának ez idáig is oly pazarul tarka és sokszínű palettáján a holnapi naptól egy új, exotikusan virító szín is megjelen majd, egy régtől várt és áhított szín, az Ada Kaleh-szigeté.

Ezután Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy úr, a sziget kinevezett katonai parancsnoka arra az alig fölbecsülhető stratégiai jelentőségre hívta föl a figyelmet, mely a sziget törvényes elfoglalásával Szent István koronája országai számára bír. Minthogy Ada Kaleh az Al-Dunán három ország – nevezetesen: Magyar-birodalom, Románia és Szerbia – határán található, mégpedig a folyam kellős közepén, könnyű belátni, hogy ezután nemcsak magát a folyamat vonhatjuk megnyugtató, szoros ellenőrzésünk alá, hanem mind a román, mind a szerb oldalt is. A román parton magas hegyek emelkednek, és csupán a sziklába vágott, szűk országút, illetőleg a verciorova-bukaresti vasút vezet át hazánk területére. Ám ezen út és ezen vasút, mutatott rá a főhadnagy úr avatott hadászati szakértelmével, akár egyetlen tüzérüteg zárótüzével, de szükség esetén, jól vezetett puskaössztűzzel is elzárható, amennyiben valamikori oláh orvtámadással kellene szembe néznünk. A szerb oldalra dettó ugyanez vonatkozik, ahol vasút híján csak egy elhanyagolt út vezet a sziklák tövében Tekija városa felé.

A főhadnagy úr fejtegetését azzal zárta, hogy a sziget jogos meghódítása korántsem gyűlölködésből vagy fanatikus ölnivágyásból fakadó tett, hanem olyan katonai szükségképpenység, amely nemcsak hazánkra, Magyarbirodalomra nézve nagy fontosságú, hanem az egész Monardhiára, mi több, túlzás nélkül, igenis az egész civilizált Európára nézve is, hiszen jogos foglalásunk beláthatatlan időkig biztosítani

fogja a térség, s ezáltal az egész kontinens békéjét, *ab ovo* kiküszöbölve bárminő oláh vagy rác fondorlatot az agresszió terén. „Gondolja csak meg, méltóságos uram – fordult hozzám legvégezetül –, vajon melyik a szebb, a jogosabb foglалás? A balkáni államoké-e a százezernyi kiontott háborús vérrel és milliiónyi pénzáldozattal, vagy a mienk, akik kardpenge helyett csupán egy jegyzőkönyvet fogunk majd előhúzni?”

„Vajha minden állam csak azt foglалná el – bölintottam rá helyeslőleg találó szavaira –, ami ténylegesen és törvényesen megérett az elfoglалásra!”

Gondolható, milyen izgalommal tértem nyugovóra aznap. Sem szívem lázaszopora dobolásán, sem lelkem följajzott bolydultságán nem tudtam úrrá lenni. Minduntalanul a vármegyei urak éljenkiáltásait, gratulációit és szerencsekívánatait hallottam a fülemben visszacsendülni, s arra gondoltam, hogy mégsem hiába morzsoltam le kenyeremnek immár a javát, hiszen deres fővel, megőszült bajusszal, szakállal bár, de holnap olyan kivételes megtiszteltetés jut ki osztályrészemül, amely egy teljes emberi életben is csak keveseknek adatik. És csakis egy Cortez, egy Cecil Rhodes élhette át azt a zaklatott s mégis oly mámorító lelkiállapotot valamely öröklétig szóló, vakmerő foglалása előtt, amit én éltem át, s ami egész bensőmet áthatotta. Milyen találóan is fejezi ki ezt az érzést a német! *Das Lampenfieber!*

Igen, azt éreztem.

Azt, míg csak Morpheus karjaiba nem hullottam.

Másnap már pitymallatkor talpon voltam, és különvonattal kiszállottam Orsovára. A vasúti restaurációban elköltött fölöstököm után, kíséretemmel együtt a Korona-kápolnához mentem, ahol a helyi törvényhozás képviselői fogadtak s halmoztak el jókívánságaikkal. A kápolna előtt csatlakozott hozzánk a Hosszú főhadnagy úr parancsnoksága alá rendelt nyolcvan főnyi katonai különítmény, valamint három m. kit. közcsendőr egy tizedes vezényletével az orsovai járási állományból, és Kugler hiteles tolmács, akit a belügyminister úr még az éj folyamán kegyeskedett lerendelni Orsovára.

A Korona-kápolnában celebrált rövid mise végeztével néhány buzdító szót intéztem kettős rendekbe sorakozott katonáinkhoz, majd a finánc-rezesbanda pattogó zeneszavától és a várva várt eseményt megsejdtítő orsovai közönség kalaplengető ujjongásától kísérve a Duna-partra vonultunk. Hadilobogó alatt, a katonai különítmény gyorscsolnakjain keltünk át a szigetre, ahol semminemű ellenállásba nem ütköztünk. Csupán két gyanús küllemű, kalózkendős halász tiltakozott kivetett hálójuknak a gyorscsolnakok általi megrongálása miatt, amiért – hogy a legparányibb izgatásnak is elejét vegyem – Riogatásuk foganatosítására azonnali parancsot adtam.

Partraszállásunk után, a bennszülöttek szájtáti báméskodása közepette, gyors menetütemben nyomultunk elő részint a kormányzói rezidencia, részint a sziget fő stratégiai pontjai, mindenek előtt a rendőrállomás felé. Szívet melengető látvány volt, amint négy derék csendőrünk szempillantás alatt lefegyverezte a hat török rendőrt, s eközben a hitvány kuckót körülzáró katonaságunknak még csak közbe sem kellett avatkoznia.

Jómagam ezután, kíséretemmel együtt, a hadkülönítmény másik szakaszától támogatva, a földszintes, pitvaros kormányzói rezidenciára siettem, ahol is nyomban fölkerestem Ada Kaleh kormányzóját, mūdír Serif Eddin bejt, akinek engedélyt adtam oldalfegyvere megtarthatására. Tárgyalásunkat a rezidencia hivatali helyiségében ejtettük meg, Kugler hiteles tolmács közvetítésével és Brandstatter irodatiszt úr gyorsírásos jegyzőkönyvezésével.

In medias res a kormányzó tudomására hoztam, hogy az m. kir. kormány által reám ruházott különleges hatalmamnál fogva, az ezeréves Magyarbirodalom törvényes részét képező Ada Kaleh szigetét ezennel erőlhatalmilag, mindazonáltal békés úton a magyar

korona országainak kebelébe anektálom, lakosságát magyar közigazgatás alá vonom, a sziget nevét Új-Orsovára változtatom, hivatalos nyelvnek a magyart teszem meg, a közigazgatási teendők irányítására pedig az orsovai járási főszolgabíró urat nevezem ki, aki máris utasítást adott az m. kir. csendőrségnek a közbiztonsági szolgálat ellátására. Egyszersmind különös nyomatékkai hívtam fel a kormányzó figyelmét arra, hogy hivatalos működést e perctől ne fejtse ki, mert azt nem tűröm, és felhatalmazásomnál fogva a törvény legteljesebb szigorával megtorlom.

Műdir Serif Eddin bej – akinek oldalfegyvere megtarthatására engedélyt adtam – válaszában kijelentette, hogy az elmondottakat, tekintettel erőhatalmi föllépésünkre, tudomásul veszi, de az eljárás ellen tiltakozással él, az anektálási jegyzőkönyvet alá nem írja és a történekről kormányának jelentést fog tenni. Végezetül nagylelkűségünkre apellálva kíméletet és megértést kért a lakosság részére.

Folyamodását a hagyományos magyar lovagiasság szellemében méltányolva, azon mód felszólítottam Issekutz alispán urat, hogy a sziget lakóit fogadja szeretetteljes gondoskodásába, és az orsovai járási főszolgabíró urat arra utasítottam, hogy további rendelkezésig személyesen vigye a közigazgatási teendők intézését, feltétlenül respektálva a lakosság jogait, kiváltságait és szokásait.

Az alispán úr és a főszolgabíró úr megfelelő kijelentései után az anektálási jegyzőkönyvet egyoldalúan aláírtam, műdir Serif Eddin bejt pedig – oldalfegyvere változatlan megtarthatása mellett – őrizetbe vétettem, közölve vele, hogy a Porta esetleges hitszegő ellenlépését megelőzendő, hivatalnokaival együtt bizonytalan időre túsznak tekintem, és ezt az állapotot – legnagyobb sajnálatomra ugyan, de különleges hatalmammal élve – mindaddig fenntartom, amíg csak kormánya jogos foglalásunkat a tbevett nemzetközi formulák szerint *iure et facto* el nem ismeri.

Tárgyalásunk alatt a rezidencia bejáratánál a bennszülötteknek egy kisebb csoportja verődött össze, amely lassanként néhány száz főnyire gyarapodott, és a soraikban megbúvó emisszáriusok lázítására mind fenyegetőbben kezdett viselkedni. A felbújtott tömeg ellenséges érzületét részint kordont álló katonáink kövekkel való meghajigálásával, részint – Kugler hiteles tolmács tanúsága szerint – magyar- és monarchiaellenes túrheterlen, trágár gyalázkodással fejezte ki.

Mielőtt a helyzet végképp elmérgesedett volna, úgy rendelkeztem, hogy a zavargást karhatalmilag fel kell számolni. Ez késedelem nélkül meg is történt. Hosszú főhadnagy úr vitéz fiainak levegőbe kilőtt, figyelmeztető sortüze, majd a sortüzet legott követő szurony-attakja szét ugrasztottá a gyülevész csőcseléket – hanyatt-homlok vitték az irhájukat a szélrózsa minden irányába.

Noha a méltatlan incidens kétségkívül csupán egy törpe minoritás műve volt, mégis minden további mesterkedést csírájában elfojtandó, kénytelen voltam a sziget egész területére a rögtönítélő katonai bíraskodást bevezetni, a feltehető emisszáriusok közül huszonnégyet lecsukadni, további huszonnégy főszájast pedig a rezidencia előtti téren megcsapatni.

Ezután, kíséretemmel együtt, elhagytam a szigetet, és visszatértem Orsovára.

Harangzúgás közepette kötöttünk ki és hajtattunk át a Csorna hídján a központba, ahol az éljent rivallgó emberek sorfala között a plébániatemplomhoz vezetett az utunk. *Tedeumot* hallgattunk meg, majd a főszolgabíró úr ünnepi fogadásán vettünk részt, amelyen a megyei, járási és községi urak gratulációit fogadtuk.

Alkonyat után a magyar nyelvterjesztő egyesület, a helyi tanodák és tanonciskolák hazafias érzelmű, serdültebb ifjúsága fáklyásmenetet és esteli zenét rendezett tiszteletemre, amelyet szállásom kivilágított erkélyén integetve fogadtam, azután a nagyvendéglőben adott százhusz terítékes lakomán vettem részt, amelynek kényes

ízléssel összeállított *menuje* volt pedig: tiszai hideg kecsege és adriai rák előételként, bouillonleves, kárpáti pisztráng vajban és burgonyával, főtt borjúfej körítve, töltött káposzta kolozsvári módon, bélszín à la Stroganoff, havasi rántott bárány tartármártással, pulykasült gesztenyével töltve, csirkepaprikás magyarosan, gyümölcsök, fagylaltok és desszertek, feketekávé törökösen, továbbá különbözőféle fehér és veres borok, pezsgők, likőrök és cognacok.

Áldomást ittunk a történelmi napra, tósztt tósztra következett, és amikor a jánospohár kiürítésének a sora érkezett el, magam is pohárköszöntőre emelkedtem. Röviden, de annál elemibb erejű ovációt aratva, mindössze annyit mondtam, hogy a mai nap már csak csupán azért is feledhetetlen örömdátuma históriánknak, mert a valahai százötven esztendősz pogány elnyomatásunk, ha jól belegondolunk, voltaképpen e mai nappal ért véget, amikor is az utolsó idegen szeplőt távolítottak el hazánk szépséges arculatáról.

Miután a hírneves fővárosi Benczy-banda szavaimra tust húzott, s eljátszotta végül a Rákóczi-nótát, asztalt bontottam, és az urak lelkes csoportjától kísérve vonultam vissza szállásomra, a nap eseményeitől megfáradtan, de mondhatatlanul emelkedett lélekkel. A fürdőkamra tüköré előtt állva még sokáig elnéztem magamat, s mintegy újra élve a mögöttem maradt órák történéseit, egyszeriben különös megilletődöttség lett úrrá rajtam. Éreztem, hogy minden akaratom dacára, súlyosdad könnyek görögnek végig a két orcámon, ősz bajszomon és ezüstös szakállamon, s korántsem csak arra gondoltam pusztán, vajon minő jutalom és rendjel lesz is méltán kiérdemelt osztályrészem a példaszerűen véghez vitt foglalás után, hanem torkomat az a meghatott örömtudat szorította el mindenek felett, hogy hazámnak, az ezeréves Magyarbirodalomnak földét 802 297,22 négyszögméterrel, alattvalói számát pediglen 637 lélekkel meggyarapítottam.

Én, Dr. Medve Zoltán, császári és királyi kamarás, Krassó-Szörény vármegye főispánja, öfőméltósága néhai Medve János, valahai horvát bán, a jeles törökverő egyenes ági leszármazottá.

1991

A Sándor bácsi faliórája

Egyik nagybátyám budai kocsmáros volt. Noha annak idején, ötévesen, ezt a körülményt nem tudtam kellőképp értékelni, mégis a szerencse fiának éreztem magam, ha anyu egy-két napra elengedett hozzá, a bácsi ugyanis ritka finom pereceket tartott, és azokból a mindig friss, ropogós, ínycsiklandozóan illatozó sósperecekből annyit ehettem, amennyi belémfért. Kedvemre ténfereggettem a kocsmában is, mert Sándor bácsi szigorú erkölcsű vendéglős volt. Kapatos embert vagy pláne részegyet ugyan ki nem szolgált volna, de meg sem tűrt a helyiségben, továbbá nem szerette az utcáról bevetődő ismeretleneket sem, akikben egytől egyig gyanús kocsmatölteléket vagy körözött akasztófavirágot látott, és ha a söntéspultnál még kelletlen-mogorván eléjük lökte is a korsó sört vagy a kupica cseresznyét, az ivóba már nem engedte betelepíteni őket. Ott, az ablaktalan, csöpp szobában az összes asztalokon (volt vagy négy) állandóan kint állt a rézhamutál gyufatartójára erősített FOGLALT felirat. Sándor bácsi csak a törzsvendégeit becsülte. Valahányszor a nagynéném a szemére lobbantotta, hogy hibbant jódoigában elűz minden más vendéget a háztól, a bácsi csak a fejét rázta. „Egy

vendég, az semmi – mondogatta. – A *stammgast*, az minden.”

Meg is tett értük minden tőle telhetőt. Nekik valóságos terülj-asztalkám tárult, ha a sűrű koccintgatások közben megéheztek: kolbászok, füstölt halak, hideg sülték, sodorok, ringlik, főtt tojások, sajtok és fonott kosárcákban pompázó, pirosbarna péksüteményeik. Nem kívánhattak tőle olyat, melyet azonnal elő ne teremtett volna. A kedvükért honosította meg azt a szokást is, hogy bár a kocsmát korán zárta, a *stammgastok* addig maradhattak a lehúzott redőny mögött, ameddig csak kedvük tartotta. Kulcsuk volt az udvarra nyíló hátsóajtóhoz, és azon távozhattak. Ilyen alkalmakkor becsületkassza járta. Aki mért magának a pultnál két deci kadarkát vagy spriccelt egy hosszúlépést, vagy perselybe dobta az árát – Sándor bácsi békésen hortyoghatott a kocsmá fölötti kis lakásban, soha egy krajcárral sem rövidült meg, sőt még jól is járt, mivel a persely nem tudott visszaadni.

Szombat esténként, zárás után, ő is a *stammgastok* között maradt. Akkor jött csak el az igazi heje-huja-vigasság ideje. Senki sem tudott úgy inni és úgy mulatni, mint a bácsi. „Krumplikat és tojásokat a kasszába, urak! – vezényelte, s azzal ahány karóra és láncon fityegő, cifra zsebóra csak akadt a vendégeknél, az mind a pénztárgép fiókjába vándorolt, ő meg bezárta a fiókot, a kulcsot zsebrevágta és összedörzsölte a két tenyerét. – Most pedig lássuk, miből élünk!”

Rendszerint így kezdődtek a legendás szombat esti kártyaviadatok, hogy aztán véges végkimerülésig folytatódjanak, méghozzá „váltott paripákkal”, ahogy a bácsi kedélyesen mondogatta, mert aki idővel kidőlt, annak a helyén rögvest ott termett valamelyik pihent kibic, aki csak az alkalmat leste; ám aki kidőlt, az sem mehetett haza, legfeljebb ültében szundíthatott egy keveset, vagy kibotorkálhatott a söntésbe, hogy ott dőljön végig a lócán, és aludja át néha az egész vasárnapot. Tudniillik, mivel vasárnap a kocsmá zárva tartott, a redőnyt fel sem húzták, a helyiséget senki el nem hagyhatta, és azt sem tudta senki, hogy valójában hány óra van. Megegett – és mesélték, nem is egyszer –, hogy csak hétfőn reggel a sörökocsisok dühös dörömbölése vetett véget a kiadós mulatságnak.

Egyszer-egyszer megengedték, hogy rövidke ideig – míg a néném le nem jött értem – én is közöttük maradhassak. Mindegyik asztalnál folyt a játék, de a főasztal a mienk volt, ahol a legtöbb kibic szorongott, s ahol mellényre, ingujjra vetkezett, szivarfüstbe burkolózó, tömzsi nagybátyám meg a hórihorgas patikus úr között ültem, aki mindig zöld vadászruhát és monoklit viselt, átható mentolillatot árasztott és pemetefű-cukorkával kínált; egyszóval, ott feszítettem büszkén a főasztalnál, ahol a legádázabb csaták dúltak, boldogan ropogtattam a sósperecet, kortyolgattam a málnaszörpömet, és odavoltam a gyönyörűségtől, ha Sándor bácsi a rezes hangján odaszólt hozzám: „No, bikfic, most aztán kigyüvünk a farkával! Figyeld csak, öcsém, hogy befütünk a pancser uraknak!” A farba pedig vagy az adu ász volt, amellyel ütötte a szemközt ülő hosszú hajú, lompos sírköves mester makk disznóját, vagy egy piros filkó, amellyel a reszketeg fejű, vén és pukkancs kis igazgató úr ultimeimáját fogta el, aki felháborodottságában csak krároggni tudott: „Fardagály! – kiáltotta. – Fardagály!” Sándor bácsi meg egyre diadalmasabban trombitálta: „Tra-rá, tra-rá! A gorlicei áttörés! Előre fiaim, huj-huj, vitéz magyar bakák!”, s hihetetlenül szőrös és vaskos karját egészen a feje fölé, már-már a plafonig lendítve, teljes erejéből csapkodta az asztalra a kártyalapokat, mintegy ezzel is izzé-porrá zúzva ellenfeleit. Ám ha befuccsolt, bánatosan ingatta nagy, kövér fejét, sértetten szipáskolt s még a lecsüngő tokája is méltatlankodva remegett. „Bántják a magyart – panaszkolta. – Látod-e, csipisz, még itten is csak a jó magyar embert szomorítják...” – miközben a pöttöm kis igazgató besöpörte a pinkapénzt és kajánul krárogta: „Fardagály! Fardagály!”

A falon, a fejünk fölött pedig ott ketyegett a fakeretbe foglalt, tányért formázó

ingaóra. S ez egészen addig rejtély volt számomra, a!míg meg nem ismerkedtem az óraolvasás tudományával. Nem fért a fejembe, hogy minek elszedni a vendégek óráit, amikor a füstmarta, csíkos tapétán ott függ az a tányéros falióra.

Azután egy ilyen este, amikor már nőnemnek köszönhetően hibátlanul kiismertem magam a számlapon meg a mutatók világában, megdöbbenő fölfedezést tettem.

– Sándor bácsi! – kiáltottam fel, a falra mutatva. – Hiszen ez az óra hátrafelé jár! Visszafele forog a mutatója!

– No és aztán? Kit zavar az, öcsém? – bökte oda a szivarja mellől a bácsi. – A fő, hogy ketyeg. Hogy igen erősen ketyeg. De még milyen szép hangosan ketyeg, hát nem hallod, pupák?!

Mostanában gyakran eszembe jut a sörszagú, füstös ivó. Meg a Sándor bácsi fortélyos faliórája. Ahogy ketyeg, igen erősen ketyeg. De még milyen szép hangosan ketyeg ...

1989

Készült 500 példányban

**Ez a
262
példány**

**ISBN 963 400 623 X
ISSN 0866 – 4220**

Felelős kiadó: a szerző

**910534 Tótfalusi Tannyomda
Felelős vezető: Béres György mb. igazgató**

Felelős szerkesztő: Simor András

Terjeszti a TÉKA Könyvértékesítő Vállalat
